

ثروتها و برکت‌های سرزمین ایران

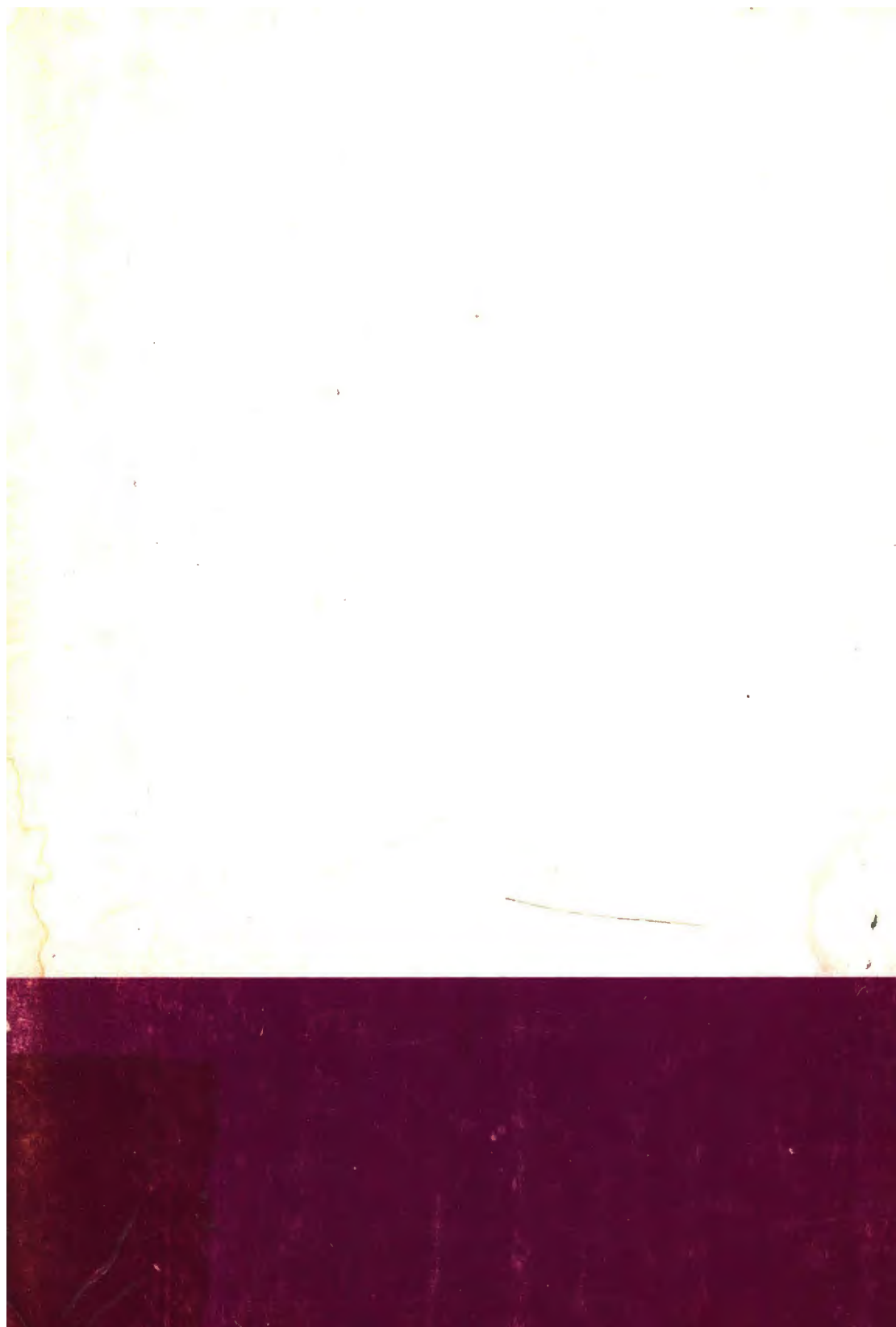
چاپ دوم

ربیع بدیعی

استاد دانشگاه تهران

شورای عالی فرهنگ و هنر
مرکز مطالعات و تحقیقات فرهنگی

۳۹

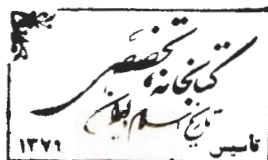
آموزش فرهنگ میهنی

ثروتها و برکتهای سرزمین ایران

اسکن شد

ربیع بدیعی

استاد دانشگاه تهران

شورای عالی فرهنگ و هنر
مرکز مطالعات و هماهنگی فرهنگی

ثروتها و برکتهای سرزمین ایران

مجموعه آموزش فرهنگ میهنی

چاپ و صحافی: چاپخانه سپهر، تهران

تعداد: ۱۰۰۰ نسخه

تهران - فروردین ماه ۱۳۳۸

توضیح و تذکار

بفرمان مطاع مبارك اعلي حضرت همايون شاهنشاه آريامهر و بنا بر تصميمات متخذہ در ششمين و هفتمين كنفرانس ارزشيابي انقلاب آموزشي رامسر، مركز مطالعات و هماهنگي فرهنگي وابسته به شوراي عالي فرهنگ و هنر مأموريت يافت كه بعد از مطالعات و بررسيهاي لازم در زمينه آموزش فرهنگ ميهني بتعيين ميزان و برنامه مواد درسي در اين راه پرداخته متون مورد احتياج را تهيه و تدوين نمايد تا هم در نخستين سال دانشگاههاي کشور مورد استفاده قرار گيرد و هم بتوان با استفاده از آنها در سطوح پايين تر آموزشي مطالب مورد لزوم را در تعليم فرهنگ ميهني فراهم آورد. بر اثر مطالعات و بررسيهاي كه انجام گرفت ييست و نه موضوع ذيل براي تهيه مطالب لازم در ييست و نه رساله مستقل انتخاب گرديد كه رساله حاضريكي از آنهاست. بخواننده گرامي پيشهاد مي شود همه رسالاتي را كه در اين راه با شماره (۳۹) فراهم و بتدريج منتشر مي شود نگهداري و بموقع بترتيب ذيل مرتب كند و در يك مجلد جمع نمايد:

- ۱- تاريخ شاهنشاهي ايران و مقام معنوي آن
- ۲- پيوستگي آيين شاهنشاهي با زندگي و معتقدات ايرانيان
- ۳- كوشش و جانبازي ايرانيان براي پاسداري آيين شاهنشاهي ايران
- ۴- روستانشيني در ايران
- ۵- زندگي روزمره ايرانيان در خلال روزگاران

- ۶- نگاهی به تاریخ ایران
 - ۷- علل و زمینه‌های پیروزیها و شکستهای ایرانیان
 - ۸- سیری در تاریخچه روابط ایران با جهان از آغاز تا امروز
 - ۹- فرهنگ ایران در برخورد با فرهنگهای دیگر
 - ۱۰- بزرگان ایران در دوره نخستین اسلام
 - ۱۱- سیر تاریخی و اجتماعی شاهنشاهی ایران
 - ۱۲- مرزهای ایران در دوران تاریخ
 - ۱۳- ثروت‌ها و برکتهای سرزمین ایران
 - ۱۴- سهم فرهنگ ایران در پیشرفت بشریت
 - ۱۵- استمرار فرهنگ ساسانی در دوران اسلامی و علل و عوامل آن
 - ۱۶- هنرهای ایرانی و آثار برجسته آن
 - ۱۷- آداب و رسوم ملی ایران
 - ۱۸- ایران امروز
 - ۱۹- خدمات دودمانهای شاهنشاهی ایران
 - ۲۰- سیری در تاریخ زبانها و ادب ایرانی
 - ۲۱- همبستگی و یگانگی ملی ایرانیان
 - ۲۲- شناخت ملت ایران (تیره‌های ایرانی - خانواده و جامعه ایرانی)
و ویژگیهای آن
 - ۲۳- تقدس سرزمین ایران در آیین ایرانی
 - ۲۴- بستر جغرافیائی تاریخ ایران
 - ۲۵- شناسایی سرزمین ایران با توجه به زیباییها و ویژگیهای آن
 - ۲۶- پایتخت‌ها و شهرهای نامی و تاریخی ایران و نقش آنها در تاریخ و فرهنگ سرزمین ایران
 - ۲۷- پیوند زندگی و تاریخ و فرهنگ ایرانی با سرزمین ایران
 - ۲۸- ویژگیهای فرهنگ ایرانی و تأثیر آن در وحدت و استقلال ملی ایرانیان
 - ۲۹- جنبش‌ها و فعالیت‌های فکری و دینی ایرانیان
- نکته مهمی که باید درباره این رسالات بدان توجه داشت آنست که تهیه

آنها بقصد آموزش فرهنگ میهنی انجام گرفته است نه بعنوان پژوهشی در این راه، زیرا بدیهی است که پژوهش در اینگونه مسائل هم نیازمند وقت و نیروی انسانی بیشتر است و هم نتایج آنها را نمی‌توان در صفحاتی چنین محدود گنجانید. این جزوهای تعلیمی در حقیقت بمنزله «طرح مطالب در باره آموزش فرهنگ میهنی» و بحثی مقدماتی راجع به آنهاست. درستست که بعضی از همکاران ارجمند در بحث خود از حدود طرح موضوع فراتر رفته و تا حدی در شرح مطالب بتفصیل گراییده‌اند، لیکن غالب همکاران دیگر حدود اختصار را در این راه‌نگاه داشته و جانب آنرا رعایت کرده‌اند تا کثرت تعداد صفحات، امر یادگیری را برای دانشجویان دشوار نسازد.

مقصود ما از طرح این مطالب در راه آموزش فرهنگ میهنی آنست که به اهل پژوهش و تحقیق، خاصه باستانی که عهده دار تدریس این مطالبند فرصتی داده شود تا موضوعات را بر حسب اطلاع خود مجدداً بررسی کنند و اگر نتایج بهتری از بررسی‌های خود یافتند آنرا بصورت جزوهای کاملتری عرضه دارند تا این موضوع بسیار تازه و جالب بتواند جای خود را چنانکه باید در میان مواد درسی دانشگاهی ما بیابد.

مطالبی که در رسالات حاضر جمع آمده چندان زیاد و دامنه بحث در آنها چنان وسیع است که متأسفانه نتوانستیم با همه کوششهای خود آنها را در صفحات محدود بگنجانیم، خاصه که مقصود ما در تهیه این جزوها طرح مطالب بود نه تدوین آنها بصورت کتابهای درسی موجز، بنابراین از استادان و معلمان ارجمند انتظار می‌رود که کیفیت تلخیص مطالب این رسالات را به دانشجویان بیاموزند و خود نیز من باب راهنمایی خلاصه‌هایی از آنها برای یادگیری دانشجویان ترتیب دهند تا مقصود از شناخت فرهنگ میهنی در آموزش عالی بهتر و سریعتر حاصل گردد.

مرکز مطالعات و هماهنگی فرهنگی
شورای عالی فرهنگ و هنر

مقدمه

استعدادهای طبیعی:

تنوع جنس زمین و وجود گروههای متعدد خاک در ایران که هر کدام از آنها برای پرورش يك نوع محصول مفید میباشد با موقع جغرافیایی (۲۵ تا ۴۰ درجه عرض شمالی) و اقلیمهای مختلف در این کشور دست بدست هم داده وضعی را بوجود آورده است که بتوان انواع محصول گرمسیری و معتدله و سردسیری را در ایران بعمل آورد. در سواحل دریای مازندران آب و هوای معتدل بارندگی زیاد وجود اراضی رسوبی يك قطعه بسیار حاصلخیز و مستعد بوجود آورد. جنگلهای انبوه، و برنزارها، مزارع وسیع پنبه و باغهای مرکبات کرانههای جنوبی دریای خزر همه نشانههایی است از استعدادهای طبیعی و سعی و کوشش مردم در بهره برداری هر چه بیشتر از این استعدادها تمرکز حدود ۱۲٪ از جمعیت کشور در استانهای گیلان و مازندران که فقط ۴٪

خاله کشور را شامل است سبب همین استعدادهای طبیعی و فراوانی بارندگی و اعتدال هوا است. خلاصه آنکه استانهای شمالی ایران بواسطه داشتن استعدادهای کشاورزی و صنعتی موقعیت بسیار مناسبی را دارا میباشند. از کل تولید برنج سالانه کشور (۸۸۹ هزار تن تولید سال ۱۳۵۲) ۹۰ درصد آن از جلگه‌های ساحلی دریای خزر (گیلان - مازندران - گرگان) تهیه میشود معادل ۲۳ هزار تن چای (تولید داخلی در سال ۵۲) و ۷۳٪ کل تولید پنبه خام کشور (۱۵۶ هزار تن در سال ۱۳۳۳) از این منطقه بدست میآید. باین‌دسته از محصولات تولیدکنف و مرکبات سواحل دریای مازندران را باید افزود که سالانه بطور متوسط ۶۰۰۰ تن کنف و حدود ۳۵۰ هزار تن مرکبات از این نواحی تهیه میشود. در مناطق شمال غرب و مغرب و همچنین شمال شرق و مشرق بر اثر شرایط اقلیمی قسمت اعظم کشت به‌غلالت (گندم و جو) اختصاص دارد، گرچه وسایل مکانیزه کشاورزی تا حدی به‌پیشرفت کشاورزی این مناطق کمک کرده ولی بر اثر شرایط آب و هوای راندمان محصول غالباً متناسب با وضع کشت شده نیست خصوصاً در سیستان و بلوچستان وجود عوامل نامساعد امکان استفاده از نیروی انسانی و اشتغال کار را نیز محدود ساخته است. مناطق مرکزی ایران در توسعه کشت غلات غالباً با مشکلاتی نظیر بی‌آبی و خشکسالی روبرو است، در مناطق جنوبی منجمله خوزستان و فارس که کشاورزان غالباً با ماشین‌آلات کشاورزی کار میکنند برداشت رونق بیشتری دارد. در خوزستان اگر زمینهای قابل کشت آن برای بهره‌برداری کشت گردد میتواند آذوقه قریب ۱/۴ جمعیت کشور را تأمین سازد.

در سالهای اخیر تجدید حیات خوزستان بصورت منطقه‌ای پیشرو و آباد با استفاده از جدیدترین و مرفی‌ترین اصول و عوامل فنی وجه همت دولت قرار گرفته و در این راه کوشش همه جانبه‌ای برای مهار کردن قدرتهای طبیعی و بهبود وضع اراضی خوزستان صورت میگیرد طرح سد دز یکی از طرحهای کثیر المنافع است که در خوزستان بمرحله اجرا درآمده است، احداث آن موجب شد که اراضی بوسعت ۱۴۵۰۰۰ هکتار زیر کشت در آید و از طرفی معادل ۵۲۰۰۰۰ کیلووات برق تولید شود. کشت نیشکر یکی دیگر از اقدامات ارزنده دولت است که در مساحتی معادل ۱۰۰۰۰۰ هکتار از اراضی هفت تپه خوزستان بمرحله عمل درآمد با اجرای این طرح حدود ۲۵۰۰ هکتار زمین زیر کشت نیشکر قرار گرفت و مقدار تولید سالانه بطور متوسط حدود ۲۵۰۰۰۰ تن نیشکر خام و ۲۵ هزار تن شکر خالص میباشد. خرما یکی دیگر از محصولات سرزمین پر برکت خوزستان و مناطق جنوب کشور میباشد نخلستانهای ایران در منطقه وسیعی از منتهی الیه جنوب غربی کشور تا مرزهای پاکستان و افغانستان در مساحتی حدود ۱۳۰۰ کیلو متر مربع گسترده شده است. محصول سالانه خرماي ایران حدود ۳۲۵۰۰۰ تن برآورد میشود که از حدود ۱۶ میلیون اصله نخل با تولید متوسط هر نخل ۲۰ کیلو گرم بدست میآید. ایران تولید کننده درجه چهارم و تقریباً يك ششم کل محصول جهانی را تولید میکند و همراه با عراق و الجزیره تقریباً ۹۴٪ کل صادرات خرما را در دست دارد و خود بتنهایی معادل ۹٪ کل صادرات خرماي جهان را تهیه میکند. صادرات سالانه خرماي ایران حدود ۳۰۰۰۰۰ تن و جمع درآمد سالانه خرماي کشور بالغ بر ۳

میلیارد ریال تخمین زده میشود، باضافه درطول سواحل خلیج فارس و بحر عمان بعلت حرارت زیاد گذشته از خرما محصول مناطق حاره مانند موز و نارگیل هم بدست میآید. بفاصله کمی دورتر از سواحل جنوب محصول نواحی معتدله و درشمال غرب و شمال شرق محصول سرد سیر بعمل میآید.

همین وجودمناطق سردسیر و گرمسیر و تنوع آب و هوا درکشور وضعی بوجودآورد که فصل درو درکشورایران از اسفند تا آخر شهریور یعنی قریب ۷ ماه از سال بطول می انجامد و یا بعبارت دیگر بین فصل کشت و برداشت محصول کشاورزی در نقاط مختلف کشور اختلاف زیادی وجود دارد مثلاً مواقعی که در آذربایجان بوته های گندم زیر برف است در جنوب ایران فصل درو میرسد.

کشت و برداشت

اجرای برنامه مترقی اصلاحات ارضی تقسیم و واگذاری زمین به دهقانان بمنظور بهره برداری موثر از اراضی تشکیل شرکتهای سهامی زراعی و ازدیاد راندمان کار وسیله مکانیزه کردن کشاورزی افزایش میزان تولید در واحد سطح با استفاده از وسایل و تکنیک جدید افزایش سطح زیر کشت یا عبارت دیگر استفاده از اراضی قابل کشت که تا کنون زیر کشت در نیامده اقداماتی است که در سالهای اخیر در راه بسط و توسعه کشاورزی ایران صورت گرفته و موجب شده در کشت و برداشت غالب محصولات پیشرفت های قابل توجهی نصیب کشور شود و درآمد بخش کشاورزی به نحو محسوس افزایش یابد.

جمع کل برداشت گندم در سال ۱۳۵۲ - برابر ۴۶۰۰۰۰۰ تن و تولید جو در سال مذکور معادل ۹۲۲۰۰۰ تن بوده است که گندم از مساحتی معادل ۵۵ میلیون هکتار و جواز مساحتی برابر ۱۴۶۴۰۰۰ هکتار سطح زیر کشت بدست آمده و کل تولید برنج (شلتوک) کشور

در سال مذکور جمعاً برابر ۱۳۳۴ هزار تن برآورد شده که از مساحتی حدود ۳۴۴ هزار هکتار سطح زیر کشت تهیه شده باضافه در همین سال حدود ۴۲۴۰۰۰۰ تن چغندر قند و ۵۷۸ هزار تن نیشکر تولید سراسر کشور بوده است و این تولید در سال ۱۳۵۱ برابر ۳۹۴۹۰۰۰ تن چغندر قند و ۳۸۱ هزار تن نیشکر برآورد شده است. توتون و تنباکو و دانه‌های روغنی دیگر از محصولات زراعی صنعتی کشور است که در ۷ سال اخیر سالانه بین ۱۶ تا ۲۴ هزار تن توتون و تنباکو و ۳۲ تا ۵۴ هزار تن دانه‌های روغنی بدست آمد که تولید سال ۱۳۵۲ توتون و تنباکو ۱۶ هزار تن و دانه‌های روغنی ۵۴ هزار تن در سال مذکور بوده است در مورد دخانیات باید افزود که این واحد بزرگ اقتصادی که خود منبع عظیم تولید و درآمد کشور است از سال ۱۳۱۶ عملاً در رشته‌های مختلف کشاورزی و صنعتی و بازرگانی فعالیت داشته و زندگی ده‌ها هزار زارع توتون کار و هزاران نفر کارگر و کارمند و عاملین فروش وابسته بگردش چرخهای آنست - درآمد مؤسسه دخانیات در ابتدا بین ۸۲ تا ۱۳۰ میلیون ریال بود و در سالهای ۴۱ و ۴۲ به ۴۵ تا ۴۶ میلیارد ریال رسید و این درآمد در سال ۵۲ برقی معادل ۱۰ میلیارد ریال افزایش حاصل نموده که عاید خزانه دولت گردید.

سهم رضائیه در این درآمد اول گیلان، دوم مازندران سوم میباشد.

پنبه بعد از نفت مهمترین محصول زراعتی صنعتی ایران بشمار میرود مسأله تولید و استفاده از محصول پنبه که از برکت‌های سرزمین ایران میباشد و در صنعت جهانی مقام شامخی دارد از نظر دولت دور

نبوده بجز در سالهای استثنایی که در آمد و تولید پنبه ایران تقلیل می یافت
 در سایر سالها کشت و برداشت آن همواره رو با افزایش بوده است
 چنانچه در سالهای پیش از شهریور ۱۳۲۰ (سالهای ۱۳۱۴-۱۳۱۹)
 رقم تولید بین ۳۵ تا ۴۵ هزار تن بوده ولی در دوران جنگ دوم و
 اشغال ایران وسیله قوای بیگانه این تولید کاهش یافت تا جاییکه به حد
 اقل ۱۴۰۰۰ تن در سال ۱۳۲۵ رسید با پایان یافتن جنگ جهانی دوم و
 برطرف شدن تدریجی آثار نامطلوب ناشی از آن بار دیگر تولید پنبه
 مورد توجه قرار گرفت از آن پس این تولید تا سال ۱۳۴۰ همواره سیر
 صعودی داشت تا جاییکه رقم تولید در سال مذکور بمیزان ۱۱۵۶۵۳
 تن پنبه محلول رسید با آنکه پس از آن خصوصاً در سالهای اخیر سطح
 زیر کشت کاهش یافت (از ۳۷۰ هزار هکتار در سال ۱۳۴۲ به ۳۲۰ هزار
 هکتار در سال ۱۳۴۹) و آهنگ تولید هم سیر صعودی منظم نداشت
 مع الوصف محصول پنبه به رقم ۱۵۳۰۰۰ تن پنبه محلول در سال ۱۳۴۹
 افزایش حاصل نمود و این تولید در سال زراعی ۵۱-۵۲ حدود ۲۰۹
 هزار تن برآورد شده است. علت افزایش تولید را با وجود کاهش
 سطح زیر کشت میتوان در درجه اول مربوط با اجرای طرح افزایش
 تولید و بهبود کیفیت پنبه از طریق توزیع بذره‌های اصلاح شده و مرغوب
 و متناسب هر منطقه و توزیع کودهای شیمیایی دانست بطور نمونه در
 مناطق شمالی ایران (گرگان- گنبد- مازندران) که بیش از ۷۳٪ محصول
 پنبه بدست می‌آید سطح زیر کشت از ۲۵۰۰۰۰ هکتار در سال ۱۳۴۸
 به ۲۱۰۰۰۰ در سال ۱۳۴۹ تقلیل پیدا کرد ولی در مقابل رقم تولید
 پنبه از ۱۱۵۵۹۵ تن به ۱۱۷۸۱۶ تن افزایش حاصل نمود که بعبارت

دیگر با وجود کاهش ۲۰٪ سطح زیر کشت تقریباً ۲٪ اضافه محصول وجود داشته است. پنبه در ایران یکی از بزرگترین اقلام صادراتی بوده و سالانه معادل نیمی از تولیدات داخلی بخارج صادر میگردد چنانچه در سال ۵۲-۵۱ از کل ۲۰۹ هزارتن تولید معادل ۱۱۰ هزارتن بخارج صادرگردیده و از راه فروش پنبه بخارج هر ساله بمیزان قابل توجهی ارز خارجی (۴۴۵) میلیون دلار در سال ۱۳۴۷) عاید ایران میگردد.

سطح کشت و برداشت محصولات عمده زراعی در سالهای منتخب (۱۳۵۱ تا ۱۳۳۹ از سال)
سطح زیر کشت به ۱۰۰۰ هکتار

برداشت به ۱۰۰۰ تن

نوع محصول	۱۳۳۹	۱۳۳۷	۱۳۳۸	۱۳۳۹	۱۳۴۱	۱۳۴۹	۱۳۵۰	۱۳۵۱
گندم	سطح کاشت	برداشت	سطح کاشت	برداشت	سطح کاشت	برداشت	سطح کاشت	برداشت
جو	۲۵۱۲	۲۹۲۴	۴۸۵۴	۳۸۶۱	—	—	۵۵۶۵	۲۶۱۲
برنج (شلتوک)	۱۱۹۳	۸۵۹	۱۵۶۲	۹۶۲	—	—	۱۴۴۶	۸۵۱
بنه (وش)	۵۳۲۹	۷۵۹	۳۱۸	۱۱۷۲	—	—	۳۴۴	۸۷۷
چغندرقلند	—	—	۳۳۸	۵۴۵	۳۸۵	۵۱۷	۴۵۶	۳۴۵
نیشکر	—	—	۱۴۶	۲۴۱۲	۱۵۳	۳۴۸۴	۱۵۵	۲۷۷۲
توتون و تباکو	—	—	(۱)۴	۴۵۲	۴	۵۵۵	۵	۵۷۸
دانه‌های روغنی	—	—	۱۷	۱۹	۱۵	۱۸	۱۵	۱۹
	—	—	۲۲	۱۵	۴۴	۳۲	۷۶	۵۴

(۱) - برای نیشکر سطح برداشت منظور شده است

ثروت‌های زیرزمینی

ایران سرزمینی است پهناور شامل عموم دوره‌های معرفته‌الارضی و تشکیلات متنوع رسوبی و آتشفشانی غیر از توده مرکزی ایران که به عقیده متخصصین از زمین‌های قدیم محسوب می‌شود، بیشتر برجستگی‌های ایران در دوران سوم پیدا شده است آتشفشانهای شدید در آخر دوران سوم سبب برآمدگی فلات ایران گردید که با این ترتیب میتوان گفت که ایران دارای زمینهای ته نشسته و سنگهای خروجی و آتشفشانی و گچی و انواع سنگهای معدنی میباشد با آنکه بغیر از رشته نفت تحقیقات و مطالعات عمیق و دامنه داری جز در دهه اخیر راجع به معادن ایران صورت نگرفته است مع الوصف مشاهده آثار معادن در بسیاری از نقاط کشور وجود کانههای مختلف و متنوع را در ایران مسلم می‌سازد. اکنون در بسیاری از نقاط کشور معادنی از طرف سرمایه گذاران خصوصی و دولت در حال اکتشاف و یا بهره برداری است طبق ارقام مندرج در آمار منتخب مرکز آمار ایران در سال ۱۳۴۸ جمعاً

۱۱۷۷ معدن (باستثناء معدن نفت) در سراسر کشور در حال بهره‌برداری بودند که میتوان از آن میان ۵۹ معدن ذغال سنگ و ۶۹ معدن فلزات و ۱۰۲ معدن غیر فلزی ددیگر معدن را نام برد استخراج معدن در ایران گرچه هنوز مراحل ابتدایی خود را طی مینماید لیکن اکتشافات اخیر آینده‌نوید بخشی را در زمینه معدن نشان میدهد.

از معدن مختلف مانند آهن ذغال سنگ و نفت و سایر معدن فلزی که تاکنون در کشور کشف گردید ذخیره بعضی قابل توجه است و پیش بینی میشود که ممکن است در ایران معدنی وجود داشته باشد که از حیث میزان ذخایر و عیار با معدن بزرگ دنیا برابری نماید.

ذخایر آهن :

طبق نظر کارشناسان داخلی و خارجی ذخیره آهن ایران بحدود ۴/۵ میلیارد تن برآورد شده است. کرمان از نظر وجود آهن پیشرو سایر استانهای کشور است.

معدن حوزه بافق کرمان از معدن مهم کشور بشمار میرود. میزان ذخیره احتمالی معدن آهن این حوزه در حدود يك میلیارد و دویست میلیون تن و ذخیره قطعی اکتشاف شده تا پایان سال ۱۳۵۲ حدود ۶۰۳/۲ میلیون تن برآورد شده است.

برای آنکه به اهمیت معدن آهن در این استان پی ببریم کافی است اشاره شود ذخیره قطعی معدن حوزه بافق میتواند نیازمندیهای ذوب آهن آریامهر را در مرحله نهایی تولید (۴ میلیون تن در سال) برای مدتی قریب ۷۵ سال با استخراج سالانه ۸ میلیون تن سنگ آهن

مرتفع سازد هم چنین ذخایر شناخته شده چغارت یکی از معادن حوزه بافق کرمان احتیاجات ذوب آهن را به تنهایی با همان آهنگ تولید و استخراج برای مدتی نزدیک به یک ربع قرن جوابگو باشد بهره برداری از معدن چغارت که بزرگترین و مدرن ترین معدن مکانیزه سنگ آهن ایران است عملاً از شهریور ماه ۱۳۵۰ آغاز شده هم اکنون استخراج معدن چغارت به یک میلیون تن در سال رسید و در مرحله توسعه به ۳ میلیون تن افزایش پیدا خواهد کرد.

۹۵٪ از ذخایر شناخته شده این معدن (۱۷۰ میلیون تن) باعیار ۶۱٪ می باشد چنانچه تحقیقات و کاوشهای مقدماتی که در سه چاهون چادر ملوزرند و دیگر نقاط کرمان از حوزه بافق بعمل آمده ادامه یابد ممکن است وجود ذخایر در این مراکز تا حدود ۱۰۰۰ میلیون تن مسلم گردد. شمس آباد و سمنان دو ناحیه دیگر آهن ایران محسوب میشوند که ذخایر آهن این دو ناحیه جمعاً حدود ۱۳۰ میلیون تن برآورد شده است.

معادن مس :

در مورد سایر معادن فلزی مهم منجمله مس اکتشافات انجام یافته نشان میدهد که آثار مس بیشتر در اطراف کویر مرکزی ایران از کرمان گرفته تا خراسان دیده میشود. و معادن اکتشاف شده آن اکثر در حوزه انارک و حوالی زنجان و همچنین در خراسان و آذربایجان قرار دارد و در سالهای اخیر ذخایر گرانبهای از مس در سرچشمه کرمان کشف شده که استخراج و بهره برداری از آن آینده درخشانی

را برای کشور نوید می‌دهد جهت بهره‌برداری از این معادن شرکت سهامی معادن مس سرچشمه کرمان با سرمایه دولت بصورت يك شرکت صدرصد ایرانی طبق قانون در سال ۱۳۵۰ تشکیل شد این شرکت با حفر ۱۹۴ حلقه چاه تاکنون به عمق ۲۰۰ متر توانست به يك ذخیره ۴۰۰ میلیون تن با عیار متوسط ۱۲/۱٪ دست یابد چنانچه حفاریات ادامه یابد وجود ذخیره بیشتری قطعی است طبق نظر کارشناسان ذخایر معدن مس سرچشمه یکی از ۳ ذخیره بزرگ موجود دنیا است و از نظر ظرفیت تولید در میان کشورهای دو قاره آسیا و اروپا مقام اول را دارا می‌باشد. هم اکنون تولید مس شرکت ۱۴۵۰۰۰ تن در سال می‌باشد که با مقایسه با میزان تولید سال ۱۳۴۹ که برابر ۱۴۴۳۳ تن بوده است افزایش تولید و انگهی چنانچه ارزش آن با نرخ تنی ۱۴۵۵ دلار در سال ۱۳۵۱ در بازارهای جهانی محاسبه شود افزایش درآمد دولت از این راه بخوبی مشهود است.

سرب و روی :

صرف نظر از معادن مس که عمده‌ترین فعالیت‌های معدنی بخش دولتی را در آینده تشکیل خواهد داد فعالیت‌های اکتشافی برای استخراج سایر معادن از جمله سرب و روی نشان می‌دهد که معادن سرب در ایران فراوان است در گذشته بعلت کمبود سرب در داخله مقدار سرب مورد احتیاج از خارج وارد میشد ولی چند سالی است که احتیاجات کشور از محصول کانهای داخلی تأمین میشود و حتی قسمتی از آن هم برای فروش بخارج صادر میگردد. تاجاییکه هم اکنون قسمت عمده صادرات سنگهای معدنی را صادرات سنگهای سرب تشکیل میدهد (۹۲۰۰۰ تن

در سال ۱۳۵۰) معدن سرب نخلک در انارک با ذخیره قابل توجه معدن سرب شاه کوه در اصفهان با ذخیره ۱/۵ میلیون تن، معدن سرب لکان و دره نقره در استان اصفهان با ذخیره ۶۰۰ هزار تن - معدن سرب حوزه طبس با ذخیره احتمالی ۱۱۰ هزار تن معدن سرب و روی انگوران زنجان با ذخیره تقریبی ۲ میلیون تن از معدن مهم سرب کشور بشمار میروند. مقدار و ارزش سنگهای سرب حاصله در سال ۱۳۵۰ حدود ۹۹ هزار تن به ارزش ۶۰۸ میلیون ریال برآورد شده است.

سرب و روی در طبیعت اغلب با هم دیده میشوند برابر آمار موجود تعداد معدن سرب و روی در ایران زیاد است. ولی بعلت عدم امکانات لازم قسمت اعظم این معدن فعالیتی ندارند. معدن روی بیشتر در اطراف اصفهان و یزد و سواحل بحر عمان و نواحی گیلان قرار دارند. از لحاظ ذخیره میزان تقریبی ذخایر کلیه معدن سرب و روی در ایران در حدود ۱۰ میلیون تن تخمین زده میشود. در سال ۱۳۵۰ مقدار روی بدست آمده ۶۶ هزار بارزش ۲۵۰ میلیون ریال بوده است که ۶۴۰۰۰ تن آن بخارج صادر شده است.

کرومیت: ($Cr_2O_3 \cdot FeO$) در اکثر نقاط ایران یافت میشود ولی بیشتر در دو منطقه دیده میشود. اول منطقه شمالی که از شاهرود شروع تا نواحی جنوبی شهر مشهد و مرز افغانستان ادامه دارد.

دوم منطقه جنوبی که از جاده بندرعباس - سیرجان تا دولت آباد و از دولت آباد به طرف مشرق و شمال شرقی گسترده شده است. در مورد ذخایر معدن کرومیت ایران هر چند که مطالعات کافی و عمیقی صورت نگرفته ولی ذخایر این دو منطقه بالغ بر ۷ میلیون تن برآورد

میشود. در سال ۱۳۵۰ جمعاً در دو حوزه حدود ۱۵۱ هزار تن سنگ کرومیت بارزش ۳۷۲ میلیون ریال بدست آمده است و در سال مذکور جمعاً رقم ۱۶۰۰۰۰ تن صادرات کرومیت ایران را بکشورهای خارج تشکیل میداد. کائولن و بوکسیت: عملیات اکتشافی در دو ناحیه دوپلان و چهل چشمه آباده نشان میدهد که ذخایر قابل توجهی از کائولین و بوکسیت در این نواحی یافت میشود ذخیره لایه مفید در این دو ناحیه بترتیب در دوپلان تا عمق ۲۰۰ متری بیش از ۲ میلیون تن و در معدن چهل چشمه آباده تا عمق پنجاه متر به حداقل دو میلیون تن برآورد شده است. معدن دوپلان در ۱۶۰ کیلومتری جنوب شرقی کارخانه ذوب آهن آریامهر در ارتفاعات پشت کوه بختیاری و معدن چهل چشمه در ۳۰ کیلومتری شمال شرقی آباده و در ۲۵۰ کیلومتری کارخانه ذوب آهن آریامهر واقع شده. نظر با احتیاجی که کارخانه آریامهر در ۵۰ سال دوره بهره برداری حداقل به ۸ میلیون تن کائولن و ۱/۵۹۰/۰۰۰ تن بوکسیت دارد عملیات اکتشافی و استخراجی در این دو ناحیه که از سال ۱۳۵۱ شروع شده و هم اکنون ادامه دارد از معدن دوپلان در سال مذکور حدود ۶ هزار تن و از معدن چهل چشمه معادل ۵۰۰ تن تاکنون از مواد نسوز استخراج شد که جهت مصرف کارخانه ذوب آهن آریامهر به کارخانه مذکور حمل گردید.

ذغال سنگ :

مهمترین معادن ذغال سنگ ایران در سلسله جبال البرز با ذخیره تقریبی ۱/۳ میلیارد تن و نواحی کرمان با ذخیره تخمینی ۲/۸ میلیارد

تن قرار گرفته، حوزه ذغال سنگ کرمان در حال حاضر غنی‌ترین منطقه ذغال دار ایران است که ذخیره آن جهت تأمین كك مورد نیاز کارخانه ذوب آهن آریامهر تخصیص یافته است. طبق نظر کارشناسان شوروی قدرت تولیدی معادن مورد بهره‌برداری ایران سالانه ۶۰۰ هزار تن (بطور متوسط روزی ۲ هزار تن) میباشد در گذشته بعلت نبودن مصارف صنعتی از معادن ذغال ایران استفاده زیادی نمیشد ولی در چند سال اخیر رشد سریع بخصوص ایجاد کارخانه ذوب آهن آریامهر در اصفهان در توسعه و اکتشاف و بهره‌برداری این معادن تأثیر بسزائی گذاشته است. هم اکنون تنها از زرد کرمان روزانه متجاوز از ۱۰۰۰ تن ذغال بارگیری و بکارخانه حمل میشود و پیش‌بینی میشود که تا سال ۱۹۸۰ مصرف سالانه ذغال سنگ کارخانه آریامهر به ۷/۲ و مصرف كك به ۵ میلیون تن برسد که از منابع داخلی تهیه و تأمین خواهد شد.

نفت و گاز :

از جمله ذخایر مهم زیرزمینی و ثروت داخلی کشور میتوان نفت و گاز طبیعی را ذکر کرد براساس آماریکه از طرف شرکت‌های نفتی بزرگ جهان انتشار یافت ذخایر نفتی ایران حدود ۴۴ میلیارد بشکه برآورد شده که با توجه بمیزان ذخایر نفتی جهان که معادل ۴۲۰ میلیارد بشکه تخمین زده شده معادل ۱۰/۵ درصد در ایران قرار دارد با اکتشافاتی که بعمل آمده ذخایر نفت ایران بیشتر در دو حوزه بزرگ و چند حوزه کوچک قرار دارند. دو حوزه بزرگ عبارتند از حوزه جنوب و دیگری غرب که هم اکنون استخراج در آنها صورت میگیرد

و حوزه‌های کوچک حوزه نفت قم و حوزه سمنان میباشد که پس از اکتشاف و حفر چاههای چند تاکنون بهره‌برداری تجارتي از ميدانهای نفت اين حوزه‌ها نشده است بعلاوه هیأت‌های زمین شناسی شرکت ملی نفت ایران نواحی سراجیه (۴۰ کیلومتری شرق قم) و نواحی ساوه و چند نقطه دیگر را مورد کاوش و بررسی قرار داده و اطلاعات سودمندی در خصوص امکان وجود منابع جدید نفت بدست آورده‌اند. حفاری در حوزه البرز (قم) وجود نفت را در آنجا که قبلاً پیش‌بینی شده بود محقق ساخت در حوزه سراجیه حفر چاههای جدید وجود منابع بزرگی از نفت و گاز را در این ناحیه مسلم ساخته است. از طرفی ایران از لحاظ ذخایر گاز طبیعی غنی است این ذخیره حدود ۲۲۷۰ میلیارد متر مکعب یا حدود ۹۱٪ کل ذخایر جهانی پیش‌بینی شده است. طبق برآوردی که شده ذخایر گاز موجود ایران میتواند نیازمندیهای این کشور را برای مدتی بیش از ۱۳۰ سال با احتساب مصرف سالانه معادل ۱۶/۵ میلیارد متر مکعب برآورد شده میتواند. احتیاجات نزدیک به یک قرن اروپای غربی را با مصرف سالانه برابر ۱۳- میلیارد متر مکعب برآورده سازد، گازهای حاصله در حال حاضر از چاههای نفت همراه با استخراج نفت در جنوب بدست می‌آید ولی در آینده از منابع گازهای سایر مناطق کشور بهره‌برداری خواهد شد. منبع پر ارزش گاز سرخس (۱۲۰ کیلومتری شمال شرقی مشهد) یکی دیگر از منابع ثروتي کشور میباشد که ذخایر آن بحدود ۲۱/۵ تریلیون پای مکعب تخمین زده میشود فعلاً گاز سرخس از طریق لوله به مشهد منتقل میگردد و روزانه در حدود ۵ میلیون پای مکعب آن بمصرف ۲۲۲

واحد صنعتی و تجاری و خانگی در محل میرسد و پیش‌بینی میشود
در ده سال آینده این رقم مصرف به‌حدود ۳۶ میلیون پرایم‌کعب و
تعداد واحدهای مصرف‌کننده گاز به ۹۰۰۰ بالغ گردد.

منابع طبیعی ثروت

۱- منابع جنگلی و مراتع :

جنگل و مراتع از ثروت طبیعی در کشور محسوب میشوند و سعت جنگل‌های ایران معادل يك نهم مساحت کل کشور یا حدود ۱۸۵ میلیون هکتار برآورد شده که از جنگل‌های انبوه و پراکنده تشکیل میشود که انبوه‌ترین و گرانباترین جنگل‌های ایران در ساحل دریای خزر یعنی در نواحی گیلان و مازندران و گرگان واقع شده چون دریایی سبز از آستارا تا کلیداغی گسترده شده است مساحت جنگل‌های شمال حدود ۳۴۰۰۰۰۰ هکتار بالغ میشود و ارزش بالقوه جنگل‌های شمال ایران را کارشناسان در سال ۱۳۴۶ برابر ۳۵۵۹ میلیون دلار تخمین زده‌اند که بالطبع با توجه با افزایش قیمت‌ها و نوسانات پولی سالهای اخیر رقم فوق هم اکنون بیش از دو برابر میباشد همانطور که ایرانیان قدیم آنرا منشأ خیر و برکت میدانستند جنگل در اقتصاد عمومی

و بهبود حال زارعین و بالا بردن تولیدات کشاورزی و تأمین صنایع چوب رل مهمی را دارا می باشد ، بغیر از منطقه شمال که در حقیقت میتوان آنرا منطقه جنگلی بالاختصاص ایران دانست در مناطق غرب و شرق و جنوب غربی ایران نواحی جنگلی دیگر وجود دارد ولی وسعت و تراکم اشجار و پیوستگی دنباله آنها بهیچوجه قابل مقایسه با جنگلهای انبوه شمالی نیست بلکه بیشتر آنها از جنگلهای تنک و کم درخت تشکیل میشود. مساحت این نوع جنگلها بطور دقیق برای هر ناحیه درست مشخص نیست ولی آنچه که مسلم است جنگلهای واقع در غرب و جنوب غربی ایران که بیشتر از درخت بلوط تشکیل شده بیش از سایر نواحی بوده تا حدود ۵ میلیون هکتار برآورد میشود و جنگلهای سایر نواحی عموماً بطور پراکنده میباشند گرچه از نظر تولید چوب ارزش بسیار کمی دارند ولی از نظر حفاظت خاک و آبخیزداری و حیات و حوش حائز اهمیت میباشند خصوصاً از لحاظ تلطیف هوا و بهبود محیط زیست مؤثر میباشند تا سال ۱۳۴۱ حدود ۷۵٪ جنگلهای ایران متعلق بمالکین خصوصی بود وجود مالکیتهای خصوصی جنگلها مانع از اجرای برنامه تنظیم نگهداری جنگلها می گردید چه این مالکان بدون کمترین علاقه ای به حفظ این جنگلها یا رعایت کمترین اصول علمی و فنی اقدام به قطع درختان میکردند و به تدریج موجب نابودی جنگلها میگرددند. جمیع مجاهداتی که با تشکیل بنگاه جنگلها و یا سازمان جنگلبانی بمنظور حفظ و حراست جنگلها میشد مؤثر نبود تا اینکه با الهام از نیت شاهنشاه آریامهر قانون ملی شدن جنگلها در ۲۷ دی ماه ۱۳۴۱ بنصوب رسید کلیه جنگلها و مراتع کشور جزء اموال عمومی

محسوب و اداره آن بدولت محول گردید و از آن پس بهره برداری از جنگلها و چوب های جنگلی تحت ضوابط خاصی درآمد، که همگام با قطع اصولی درخت اقدام بکشت نهال تازه میگردد. از بررسی هاییکه در مورد ارزش اقتصادی جنگلهای ایران بعمل آمد چنین نتیجه حاصل شد که حداقل ۳ میلیون هکتار جنگل در شمال با قدرت تولیدی بسیار خوب و ۳ میلیون هکتار دیگر جنگل با کیفیت تولید متوسط در غرب و جنوب غربی کشور وجود دارد که برابر استانداردهای بین المللی میتوان از هر هکتار از جنگلهای شمال به آسانی حداقل ۵ متر مکعب و از جنگلهای غرب و جنوب غربی تا ۱۵ متر مکعب جمعاً سالانه تا ۲۰ میلیون متر مکعب چوب استحصال نمود، هم اکنون میزان مصرف چوب کشور در حدود ۱۶۰۰۰۰۰۰ متر مکعب (مصرف ۱۳۵۱) بود که ۱۴۵۰۰۰۰ متر مکعب آن از محل چوب آلات، وارداتی تأمین شده و بقیه تولیدات داخلی بوده است با در نظر گرفتن برنامه های عمرانی پنجم و ششم و افزایش درآمد ملی و جمعیت مصرف چوب بسرعت افزایش خواهد یافت و در آخر برنامه عمرانی ششم (۱۳۶۰) جمعیت کشور بحدود ۴۰ میلیون نفر پیش بینی میشود، با احتساب حداقل مصرف سرانه چوب حدود ۳۸۰ متر مکعب (متوسط مصرف سرانه در اروپا) کشور سالانه نیاز به ۱۵ میلیون متر مکعب چوب خواهد داشت که میتواند برابر با استانداردهای بین المللی از منابع داخلی تأمین نماید. وسعت مراتع ایران بتحقیق معلوم نیست ولی طبق برآوردی که شده، بطور تقریب مساحت کل مراتع ایران اعم از جنگلی و مراتع خوب و متوسط و فقیر بحدود ۵۰ میلیون هکتار پیش بینی میشود که از

این مساحت حدود ۱۰ میلیون هکتار آن چراگاه جنگلی باقی معادل ۴۰ میلیون هکتار مراتع خوب و متوسط و فقیر میباشد، مراتع مرغوب ایران بیشتر در شمال و مغرب کشور در اطراف و دنباله رشته کوههای البرز و زاگرس مانند ارتفاعات سهند و سبلان - رضایه همچنین در کوههای شمالی خراسان خاصه در سواحل دریای خزر قرار دارند .

مراتع سرخس در شمال شرقی خراسان یکی از مراکز مهم پرورش گوسفند قره گل میباشد مراتع دشت مغان در شمال شرقی آذربایجان از مراتع معروف کشور محسوب میشود مراتع گیلان و مازندران بعلت وضع طبیعی و پوشش گیاهی سواحل بحر خزر از مراتع مرغوب کشور بشمار میرود. نواحی مغرب ایران از نظر پوشش گیاهی ، بعد از مناطق ساحلی دریای خزر قرار دارد، برخی از مراتع مهم ایران در این نواحی واقع است. فارس بعلت تنوع آب و هوایی که دارد از مراتع بیلاقی و قشلاقی هردو در آن یافت میشود. گرچه ظرفیت واقعی و دقیق مراتع ایران هنوز تعیین نشده است آنچه مسلم است ظرفیت مراتع ایران باندازه تعداد دامی نیست که فعلاً آنرا مورد استفاده قرار می دهند.

تا قبل از ملی شدن مراتع غالب چراگاهها متعلق به مالکین خصوصی بود که بدامداران این مراتع را اجاره میدادند که غالباً برائثر چرای بیش از حد ظرفیت مراتع جهت سود بیشتر مراتع رو به زوال میگذاشت و انگهی برائثر مکانیزه شدن تدریجی کشاورزی وسعت مراتع پیوسته کاهش مییافت برای حفظ و نگاهداری مراتع که از منابع طبیعی ثروت در کشور محسوب میشود مراتع در سراسر کشور ملی شد، پس از ملی شدن این منبع ثروت، طبیعی و خداداد کشور مراتع جهت چرا

توسط سازمانهای مسئول دولتی مستقیماً در اختیار دامداران گذاشته میشود و طرحهای لازم از طرف سازمانهای مسئول برای علوفه کاری بیشتر جهت تأمین خوراك دامها تنظیم شد و برای رفع کمبود خوراك دام کوشش شد که امور دامپروری با کشاورزی تلفیق شود.

ارزش مراتع فقط از نظر تغذیه دام و تولید محصولات دامی نیست بلکه اهمیت مراتع از لحاظ آنکه بصورت يك پوشش گیاهی مفید از فرسایش خاک جلوگیری می کند بعلاوه ریشه و ساقه آنها مانع جریان سریع آب گشته موجب نفوذ آب در زمین و افزایش آبهای تحت الارضی میگردد بعلاوه در جمع گیاهان غالب مراتع گیاهان خودرو مانند کتیرا و آنفوزه و نباتات معطر یافت میشود که علاوه بر مصارف داخلی هر ساله مقداری از آنها به خارج صادر میگردد .

۲- منابع دریایی: ایران بجز از رودخانهها ازدو منبع مهم ماهی صید میکند یکی از دریای خزر و دیگری از خلیج فارس و بحر عمان طبق بررسیهاییکه بعمل آمده دریای خزر و رودخانههای مجاور آن دارای منابع سرشار ماهیهای دریای خزر و فرآوردههای آن از نظر تأمین مصرف داخلی و همچنین از نظر صدور بخارج حائز کمال اهمیت می باشد، ساکنین شمال ایران از خیلی قدیم ماهی را بصورت ابتدائی و بشکل فردی از دریا صید نموده و از اینراه امرار معاش میکردند حتی شغل برخی از مردم این ناحیه انحصاراً صید ماهی و فروش آن بود پس از آن چندی نیز صید ماهی در دریای خزر در اختیار لیانازوفها از اتباع روسی بود و از سال ۱۳۰۶ صید ماهی و تهیه محصول آن در سواحل دریای خزر را تا سال ۱۳۳۱ شرکت مختلط تجارتنی و صنعتی

ایران و شوروی بعهدہ داشت ولی از سال مذکور صنایع ماهیگیری ایران در سواحل دریای خزر ملی اعلام شد و شرکتی بنام شرکت سهامی شیلات ایران تأسیس شد که هم اکنون آن شرکت عهده‌دار صید ماهی در دریای خزر و خلیج فارس و دریای عمان و کلیه رودخانه‌های کشور باضافه تھیۀ خاویار و انواع محصولات ماهی و انجام کلیه معاملات مربوط به صنعت ماهی در داخل و خارج کشور میباشد صید در کرانه‌های جنوب دریای خزر در طول ۹۹۲ کیلومتر (از آستارا تا خلیج گرگان) انجام میشود. و جمعاً در سال ۵۱-۵۰ حدود ۴ هزار تن ماهی توسط شرکت شیلات شمال صید شده است. بزرگترین ناحیه بهره‌برداری شیلات شمال، ناحیه حسن کیاده (بندر فرح‌ناز) است که انواع ماهیهای غضروفی و فلس‌دار خاصه ازون برون در این ناحیه صید میشود، خاویار ایران که در جهان بنام مروارید سیاه معروف است و یگانه محصولی است که بی‌رقیب شناخته شده و خاصه آبهای دریای خزر است پیشتر در این ناحیه بدست می‌آید که میزان استحصال آن در سال ۵۱-۵۰ معادل ۲۰۴ تن بوده که از آن ۱۹۱ تن بخارج صادر و حدود ۱۳ تن در داخل کشور بمصرف رسیده است. ارزش کل خاویار و ماهی صید شده در سال مذکور توسط شیلات شمال برابر ۵۰۹ میلیون ریال بود که حدود ۲۵۸ میلیون ریال یا ۵۰ درصد آنرا ارزش ماهی خاویار تشکیل میداد. صید ماهی در طول سواحل جنوبی ایران در مسافت ۱۸۰۰ کیلومتر انجام میشود درباره خلیج فارس و منابع حیاتی آن مطالعاتی بعمل آمد و بموجب تحقیقی که شده در خلیج فارس و آبهای ساحلی ایران بالغ بر ۲۰۰ نوع (بنا بگفته هیئت دانمارکی

ماهی زیست میکند که از نظر تنوع و دارا بودن ذخیره پروتئین از غنی‌ترین ذخایر کشور بشمار میرود، یکی از کارشناسان ماهی ژاپن پس از ملاحظه ذخایر ماهی خلیج فارس اظهار داشت که در صورت بهره‌برداری صحیح از منابع مذکور میتوان سالانه تا حدود ۴۰ میلیارد ریال درآمد اضافی بدست آورد، هم‌اکنون وسیله شیلات جنوب سالانه حدود ۱۱۳۱ تن (تولید سال ۱۳۵۰) ماهی صید میشود که ماهی معروف به ساردین (۶ تن) و ماهی تن (۴۴۶ تن) از آن جمله‌اند. بطور متوسط سالانه برابر ۲۵۰ تا ۳۰۰ میلیون ریال ارزش محصولات شیلات ایران را تشکیل میدهد و رویهم‌رفته صنعت صید ماهی و استحصال خاویار ۷٪ درآمد کل کشور را تشکیل میدهد و در حقیقت صید و استحصال خاویار که يك كالای صادراتی است منبع مهم درآمد ارزی برای کشور نیز بشمار میرود.

بهره‌گیری از ثروت‌ها

کارت‌شناسایی اقتصادی ایران طی مدتی طولانی اساساً براساس خصلت کشاورزی و روستایی آن تنظیم شده بود و ایران علیرغم منابع و ذخایر سرشار طبیعی خود اعم از مواد سوختنی و یا فلزی تا ربع قرن اخیر فعالیتی جز در چند رشته از صنایع کوچک مانند صنایع غذایی (قند و شکر و غیره) و یا صنایع مصرفی (پارچه و سیمان، بخصوص پنبه) فعالیت چشم‌گیر دیگری نداشت بعلاوه غالب این صنایع با سرمایه دولت اداره میشدند. از صنایع معتبر و منحصر بفردی که در گذشته در ایران وجود داشت، آن صنعت تصفیه نفت در خوزستان بود که متأسفانه آنهم در دست شرکت سابق نفت ایران و انگلیس قرار داشت که ایران از آن چندان بهره‌مند نمیشد، ماحصل آنکه اقتصاد ایران در گذشته متکی به میوه خشک (خشکبار) پنبه، قالی و خاویار و چند قلم دیگر محصولات کشاورزی بود و منابع معدنی در اقتصاد کشور رل بسیار ناچیزی را دارا بوده است.

رشد و توسعه واقعی صنعت از وقتی در ایران جامه عمل پوشید و توانست این چهره و خصلت را تغییر دهد که موانع و دشواریهای ناشی از جنگ دوم جهانی و اشغال ایران وسیله قوای متفقین از میان برداشته شد، خصوصاً پس از اجرای اصول انقلاب شاه و مردم (۶ بهمن ۱۳۴۱) آهنگ رشد بحدی بالا رفت که مدارج رشد عادی برخی از کشورهای توسعه یافته را پشت سر گذاشت بدنبال تصمیم آزادیهای بازرگانی و آزادیهای مشابهی که نصیب بخش صنعتی گردید باضافه قوانینی که توسعه صنعت ملی را تشویق میکرد و یا حمایت‌های گمرکی که بهمان نیت اعمال میشد برای اقتصاد ایران دوران تازه‌ای فرا رسید که برنامه‌های پی در پی برای توسعه و آبادانی کشور را دربرگرفت و در طول آن صنایع ایران نقش بسیار اساسی ایفا کرد از آن مرحله به بعد پیشرفت‌هایی که نصیب اقتصاد ایران شد بسیار چشم‌گیر بود تا جاییکه در طول ۶ سال اخیر ارزش تولیدات صنعتی نزدیک بدو برابر افزایش یافت از ۲۶۳ میلیارد ریال در سال ۱۳۴۶ به ۵۰۸ میلیارد ریال در سال ۱۳۵۱ رسید که در آن سهم صنایع مواد غذایی، ۱۵۴ میلیارد ریال یا ۳۰٪ اول، صنایع فرش با ۸۵ میلیارد ریال با ۱۷٪ دوم، صنایع نساجی با ۵۲ میلیارد ریال با ۱۰٪ مقام سوم را دارا بود (در این محاسبه نفت منظور نشده است) باید دانست که سرزمین ایران مواجه با فقر منابع طبیعی نبوده و ایران محروم از مبانی صنعت و اقتصاد نیست، بلکه برعکس طبیعت با مواهب بیکران خود بصورت مواد خام، منابع را در اختیار ایران گذاشت، و این کشور را از این جهت مستغنی ساخته است. مواد اولیه بسیار چه کشاورزی و چه معدنی در کشور ما وجود

دارد که سالیان دراز میتوان با این مواد اولیه صنایع ایجاد نمود، بطوریکه قبلاً هم دیدیم از این معادن بیش از آنچه که اکنون بدست میآید میتوان استفاده کرد، بعلاوه روح صنعت در ملت ایران قوی است اگر بتاریخ گذشته خود نظر افکنیم ملاحظه میکنیم که درازمنه قدیم کشور ایران از لحاظ صنعت و تجارت در شمار کشورهای مرقی محسوب میشد.

صنایع دیرین ملی-ایران در تمام دوره های سربلندی خود آشنا به رموز صنعت و هنر بوده است، از جهت صنایع ظریفه دستی ایران از دیرباز شهرت و معروفیت جهانی داشته است و نقش این صنایع در توسعه اقتصادی کشور همواره بعنوان يك رکن بسیار مهم صنعت تلقی میشد و امروزه نیز بالاترین درجه اشتغال صنعتی را بوجود میآورد، زیرا برخلاف صنایع ماشینی صنایع دستی کوچک کارگرپذیرند تخصص و نیروی بازوی انسانی در آن نقش عمده ای را دارا میباشد.

قالی بافی- قالی بافی از صنایع ظریفه دستی است که از دیرباز در ایران رواج داشته است. و از صنایع دیرین ملی ما محسوب میشود. قالی در اقتصاد ایران بعد از صنعت نفت نقش عمده ای را دارا میباشد و صادرات فرش ایران در حدود ۲۵٪ کل ارزش صادرات غیر نفتی را تشکیل میدهد و بدین سان بعد از نفت در ردیف یکم محصولات صادراتی قرار دارد و در سالهای اخیر تولید قالی حدود ۲۴٪ از تولیدات خام کشور و برابر ۷٪ از کل تولید مجموع محصولات صنعتی و معدنی را نشان

میداد و متوسط ارزش صادراتی قالی بین ۳/۴ میلیارد تا ۳/۷ میلیارد ریال در سال بوده است. قالی تقریباً در تمام نواحی ایران تهیه میشود چه در شهرها و چه در دهات چه وسیله قبایل چادر نشین. جمع دستگاه قالی بافی در سراسر کشور حدود ۳۱۰ هزار و ارزش متوسط تولید سالانه حدود ۱۰ میلیارد ریال برآورد شده است. قالی‌های ایران با دو نوع رقابت مواجهند یکی قالی‌های شرقی که توسط کشورهای دیگر مانند هند - افغانستان - پاکستان - چین کمونیست تهیه میشود دیگر قالی‌های ماشینی. آنچه که مربوط به رقابت قالی ایران با قالی‌های شرقی میشود، در مجموع سهم ایران در کل واردکنندگان قالی شرقی پیشرفت را نشان میدهد:

۴۲٫۴٪ سهم ایران در مقابل ۱۹٪ هند و ۴٫۹٪ افغانستان
 ۲٫۵٪ پاکستان و ۳٫۴٪ چین کمونیست. در رقابت با قالی‌های ماشینی باید یادآور شد که واردات قالی‌های ماشینی در بازارهای تحقیق شده سرعت گسترش مییابد و واردات قالی شرقی را پشت سر می‌گذارد
 ۶۹٫۱۰٪ صادرات فرش ایران با اروپا و ۱۷٫۵٪ به خاورمیانه و آسیا و در حدود ۱۰٫۱٪ با آمریکا، ۵٪ به کانادا و استرالیا و معادل ۲٫۸٪ به سایر کشورها است. آلمان غربی در اروپا بزرگترین بازاری است که قالی ایران در آن از موقعیت ارجحی برخوردار است. پس از آن کشورهای آمریکا - سوئیس - کویت - لبنان و انگلستان قرار دارند که خریدار عمده قالی ایران میباشند.

فرش برای مردم جهان مخصوصاً مردم اروپا بمنزله یک پس‌انداز و سرمایه محسوب میشود بنابراین توجه به نکات لازمی که در امر بهبود

فرش ضرورت دارد به توسعه صادرات این کالای نفیس کمک فراوان میکند چنانچه صاحبان صنایع قالی بافی بخوانند قالی ایران اعتبار گذشته را در بازارهای جهانی حفظ کند باید طرح و بافت و ظرافت گذشته را در قالی بکار برند.

البته بافندگی دستی ایران محدود به قالی بافی نیست بافتن پارچه های دستی - گلدوزی - زر دوزی - قلمزنی در طول تاریخ در کشور ما رایج بود و هنوز متداول است.

برك يك نوع پارچه دستی است که از كرك شتر در خراسان تهیه میشود شال کرمانی - ترمه یزد - قلمکار اصفهان - مخمل و زر دوزی کاشان و یزد گلدوزی روی ماهوتهای رنگارنگ در گیلان و اصفهان و مشهد از هنرهای بافندگی دستی ایران را تشکیل میدهند. خاتم کاری گرانها ترین صنایع دستی ایران محسوب میشود و در شهرهای اصفهان شیراز و تهران ساخته میشود. مینا کاری که همان نقاشی و تزیین روی فلزات مختلف (طلا و نقره و مس) میباشد در ایران بیش از همه در شهرهای اصفهان - کاشان - تبریز رواج دارد. صنعت معماری در ایران همیشه بعنوان يك هنر اصیل ایرانی شناخته شده است. بناها، کاشیکاریها، سنگ تراشیهایی که در نقاط مختلف کشور باقیمانده و صدها اثر دیگر نمونه ذوق و ابتکار هنرمندان ایرانی است بعلاوه صنعتگر ایرانی دارای هوش سرشار است که میتواند به سہولت و سرعت فنون امروزه را بیاموزد و بکار بندد. مشکلی که تا کنون ایران با آن مواجه بود بیشتر بعلت عدم وجود دستگاههای سازمان دهنده در کشور بوده است که پس از انقلاب ششم بهمن ۱۳۴۱ و از موقعی که تشویق سرمایه گذاری در

کارهای تولیدی بفرمان شاهنشاه آریامهر مورد توجه دولت قرار گرفت سرمایه‌های خصوصی در راه تأسیسات کشاورزی و صنعتی بکار افتاد و کارخانجات متعددی در کشور یکی بعد از دیگری دایر شد. امور کشاورزی پس از اجرای قانون اصلاحات ارضی توسعه یافت و امزوزه سیاست صنعتی و معدنی دولت براین اصل مبتنی است که با دادن وام و کمکهای فنی تا حدود امکان مردم را بایجاد و توسعه صنایع و استخراج معادن تشویق نموده در مقابل همه، هم خود را مصروف هدایت و راهنمایی صاحبان صنایع و معادن و حمایت از صنایع داخلی بنماید و خود جز در موارد استثنایی (صنایع مادر) از سرمایه‌گذاری جهت تأسیس کارخانجات و مؤسسات تولیدی خودداری کند.

«صنایع پر تحرک ایران»

۱- بهره‌برداری از نفت و گاز: بهره‌برداری از نفت، خصوصاً پس از ملی شدن آن اثرات بسیار مهمی در پیشرفت و ترقیات صنعتی و عمرانی کشور داشته و نقش مهمی در اقتصاد کشور بازی می‌کند، چه صادرات ایران قبل از صنعت نفت متکی به صادرات محصولات کشاورزی بود و بعلاوه عدم تکامل و توسعه کشاورزی صادرات محصولات کشاورزی جوابگوی احتیاجات اقتصادی کشور نبوده است. طبعاً هم نمیتوانسته است در صادرات کشور نقش مؤثری داشته باشد، ولی پس از ملی شدن صنعت نفت و تنظیم قرارداد با کنسرسیوم در سال ۱۹۵۴ که بتدریج دریافتی‌های ارزی ایران بابت صادرات نفت افزایش یافت بازرگانی

خارجی وابستگی بیشتری به صادرات نفت پیدا کرد تا جایی که حدود ۸۷٪ بهای کالای صادراتی را نفت تشکیل می‌دهد و $\frac{۲}{۴}$ هزینه برنامه‌های عمرانی کشور به درآمد نفت تکیه دارد و وجوه دریافتی از طریق صنعت نفت بمصرف ساختمان زیربنای اقتصادی کشور از قبیل ایجاد سدهای عظیم تأمین برق، احداث و تعمیر خطوط آهن، تنظیم امور مخابراتی و ایجاد بندر و فرودگاه و غیره میرسد. نفت خام ایران گذشته از صدور قسمتی از آن بخارج قسمتی دیگر در سه پالایشگاه داخلی (آبادان - تهران - کرمانشاه) تصفیه میشود. طبق آمار موجود در سالهای اخیر رقم تولیدات سه پالایشگاه از ۳۰ میلیون متر مکعب در سال متجاوز بوده است که از آن برابر ۲۶ میلیون متر مکعب محصولات مختلف نفت در پالایشگاه تهران و کرمانشاه برای رفع نیازی‌مندی‌ها صنعتی و غیر صنعتی داخلی کشور و حدود ۴۴ میلیون متر مکعب تولیدات متوسط سالانه پالایشگاه آبادان بیشتر جهت صدور بخارج میباشد.

کامیابی‌هایی که در ۱۰ سال اخیر در پرتو توجهات شاهنشاه آریامهر در امر صنعت نفت و گاز نصیب ایران شد تولید و صادرات این دوماده اصلی مولد نیرو و انرژی با جهشی سریع فزونی یافت. تولید نفت خام که در سال ۱۹۶۸ برابر ۱۶۵ میلیون متر مکعب بود در سال ۱۹۷۴ به حدود ۳۵۰ میلیون متر مکعب رسید، یعنی در مدتی کمتر از ۶ سال تولید دو برابر گردید و سهم تولید نفت ایران در کل تولید خاورمیانه به ۲۷٫۷٪ و در تولید اوپک به ۱۷٫۳٪ و در کل تولید جهانی به ۸٫۳ درصد رسید و کل صادرات نفت خام ایران که در سال ۱۹۶۸

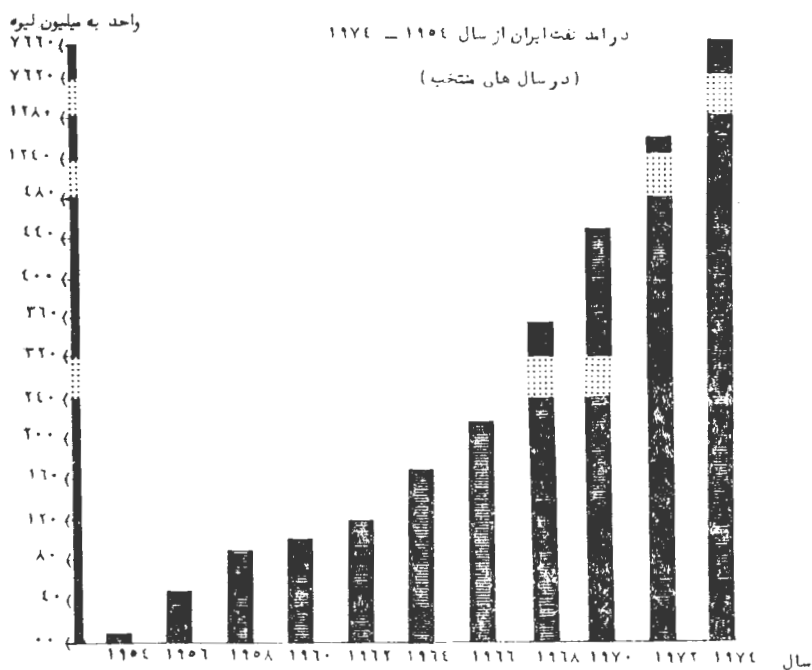
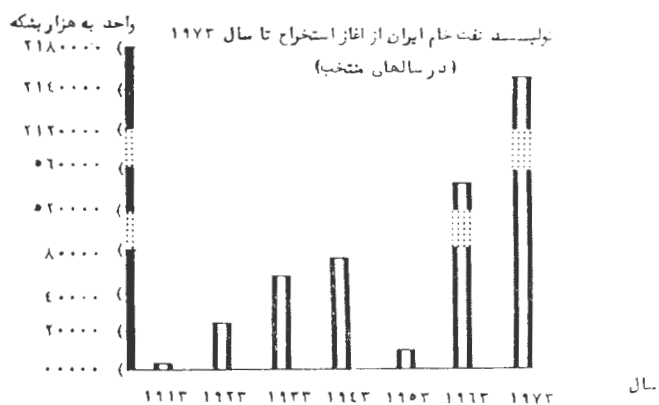
تولید نفت خام ایران از آغاز بهره‌برداری بازرگانی تا سال ۱۹۷۳
(در سالهای منتخب)

سال	واحد به هزار بشکه
۱۹۱۳	۱۸۲۵
۱۹۱۵	۳۶۵۰
۱۹۲۰	۱۲۲۳۰
۱۹۲۵	۳۵۰۳۸
۱۹۳۰	۴۵۸۳۳
۱۹۳۵	۵۷۳۷۳
۱۹۴۰	۶۶۳۱۷
۱۹۴۵	۱۳۰۱۲۶
۱۹۵۰	۲۴۲۴۷۵
۱۹۵۵	۱۲۰۰۳۵
۱۹۶۰	۳۹۰۷۶۶
۱۹۶۵	۶۹۶۵۲۰
۱۹۷۰	۱۳۹۶۰۱۶
۱۹۷۳	۲۱۴۵۸۹۰

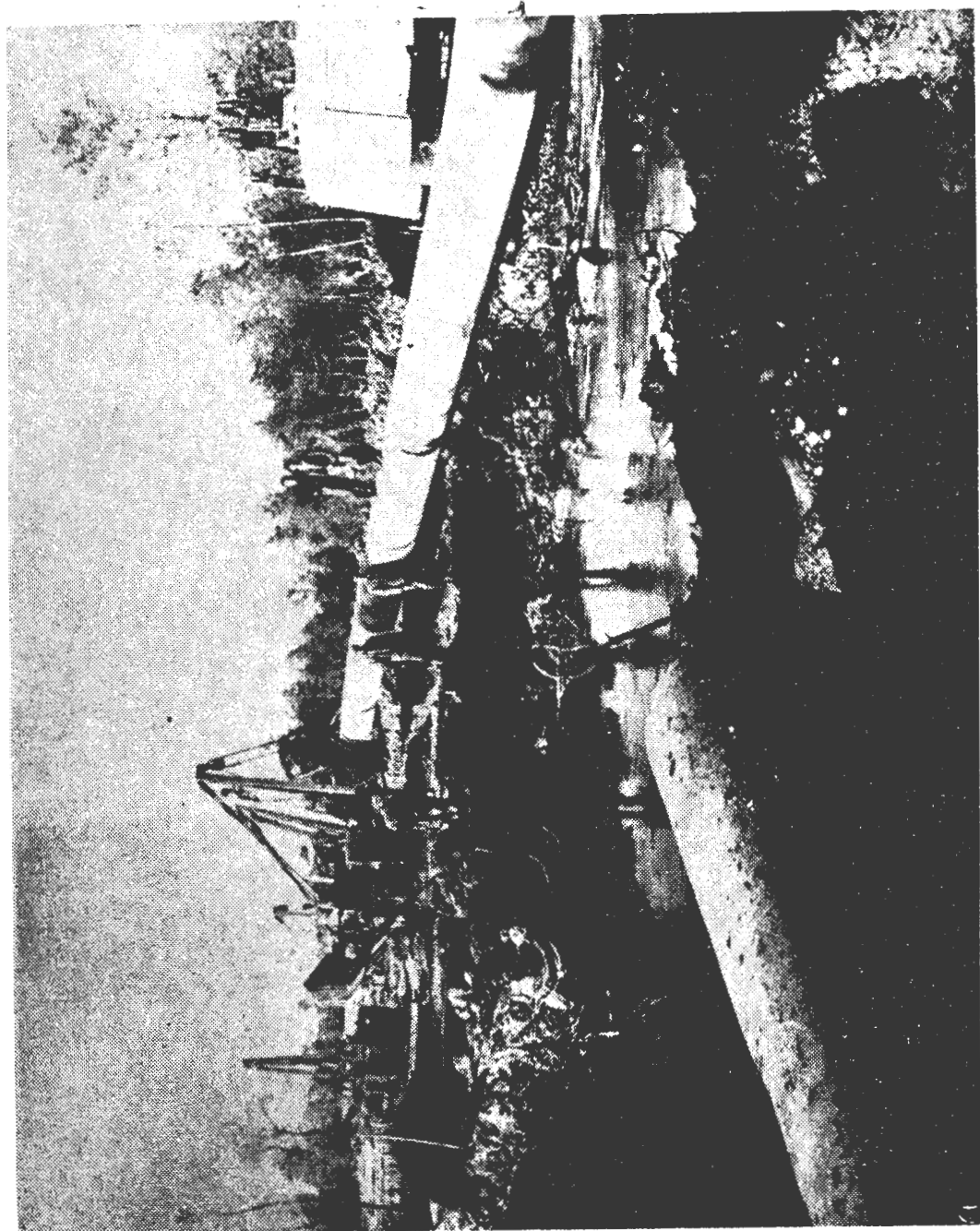
درآمد نفت ایران از سال ۱۹۱۹ تا ۱۹۷۳
(در سالهای منتخب)

سال	به میلیون لیره (پوند)
۱۹۱۹	۰٫۵
۱۹۲۰	۰٫۶
۱۹۲۵	۱٫۱
۱۹۳۰	۱٫۳
۱۹۳۵	۲٫۲
۱۹۴۰	۴
۱۹۴۵	۵٫۶
۱۹۵۰	۱۶
۱۹۵۵	۳۲٫۲
۱۹۶۰	۱۰۱٫۸
۱۹۶۵	۱۹۰٫۷
۱۹۷۰	۴۴۳٫۴
۱۹۷۳	۱۹۳۰

در حدود ۳۰۵۶۴ میلیون متر مکعب بود در سال ۱۹۷۴ به حدود ۳۱۲۰ میلیون متر مکعب بالغ گردید. همگام با افزایش تولید نفت در آمد نفتی کشور با جهشی سریع فزونی یافت، از هر بشکه دو دلار به هر بشکه بیش از ۱۰ دلار رسید و مجموع در آمد سالانه دولت از نفت که در سال ۱۹۶۸ حدود ۱۰ میلیارد دلار بود در سال ۱۹۷۴ از رقم ۱۸ میلیارد دلار گذشته بمرز ۲۰ میلیارد دلار نزدیک شد، یعنی به رقمی نزدیک به دو برابر ۶ سال ماقبل گردید باضافه از کل فرآورده های نفتی در سال ۱۹۷۴ جمعاً در حدود ۱۷ میلیون متر مکعب در داخله کشور بمصرف نیازمندی های داخلی که هر سال افزایش قابل ملاحظه ای میباید رسید (مصرف سال ۱۹۷۴ حدود ۱۴٪ بیش از سال ۱۹۷۳ بوده است). گاز تا چند سال اخیر سهمی در در آمد دولت نداشت و همچنین میزان مصرف آن ناچیز بود، چنانچه رقم مصرف که در سال ۱۹۶۳ از ۴۸ میلیون متر مکعب تجاوز نمیکرد (تنها کارخانه کود شیمیایی شیراز مصرف کننده عمده بود) در سال ۱۹۷۰ (تاریخ شروع بکار لوله گاز سراسری) به ۱۸۱ میلیون متر مکعب رسید. انتقال گاز طبیعی جنوب کشور بشمال که در قالب طرح شاه لوله گاز بطول ۱۱۰۶ کیلومتر بمورد اجرا گذاشته شد موجب گردید طرح استفاده از گاز طبیعی در واحدهای صنعتی و تجارتی و خانگی در برخی از شهرهای کشور خصوصاً شهر تهران جامه عمل بپوشد و پیش بینی میشود که رقم مصرف کنندگان واحدهای صنعتی و تجاری و مسکونی از تعداد ۳۰۹۳ در سال ۱۹۷۲ پس از گذشت ۱۰ سال برقم ۵۷۰۰۰ بالغ گردد. با احداث شاه لوله گاز میزان تولید و فروش و همچنین صدور آن به شوروی افزایش یافت، تا جایی که تولید

در سال ۱۹۷۲ به ۸۵۸۰ میلیون متر مکعب رسید و در آمد دولت از گاز در سال مذکور به حدود ۴۶۴۹ میلیون ریال بالغ گردید که معادل ۴۳۲ میلیون ریال آن از راه فروش داخلی و ۴۲۱۷ میلیون ریال آن از راه صدور بخارج بدست آمد و از برکت همین گاز پیش بینی میشود که در ۱۰ سال آینده این رقم به ۶۷۳۲۷ میلیون ریال برسد که ۷۰٪ آن از راه فروش به شوروی و ۳۰٪ از راه فروش داخلی خواهد بود و اگر لوله گاز سراسری ایران بحداکثر ظرفیت خود (۱۶ر۵) میلیارد متر مکعب در سال) عمل کند در آمد ایران از گاز به ۹۵۶۲۵ میلیون ریال در سال خواهد رسید. احداث شاه لوله گاز بقطر ۴۲ الی ۴۸ اینچ و بطول ۱۱۰۶ کیلومتر از پالایشگاه گاز بیدبلند در جنوب تا آستارا در شمال کشور که خود از شاهکار صنعتی در کشور محسوب میشود برای ایران از چند نظر اهمیت دارد. نخست اینکه سالیان دراز بود که گاز مشتق از نفت بدون استفاده در خوزستان میسوخت و لی امروزه امکان استفاده و فروش آن فراهم شده است علاوه بر آنکه با بهره برداری از گاز عایدی برای کشور فراهم میشود باطرحهایی که هم اکنون برای صنعت پتروشیمی در دست اجرا است مقدار زیادی از آن در صنایع پتروشیمی استفاده میگردد. در ثانی آنکه با فروش گاز به شوروی قسمتی از اعتبار ۲۸۶ میلیارد دلاری این کشور از شوروی جهت احداث کارخانه ذوب آهن مستهلك خواهد شد و از مازاد فروش گاز برنامه های صنعتی فراونی از راه خرید ماشین آلات صنعتی و سایر تجهیزات دیگر از شوروی طرح و اجرا خواهد گردید بعلاوه صدور گاز به شوروی موجب گسترش روابط اقتصادی بیشتر بین ایران و کشورهای اروپایی گردیده درافزایش

همکاری‌های بین‌المللی مؤثر می‌باشد.

صرف‌نظر از سود مستقیمی که از فروش گاز به اتحاد جماهیر شوروی و همچنین در داخل کشور وسیلهٔ لوله‌های منشعب از لوله اصلی به شهرها عاید می‌گردد نیازمندیهای سراسر کشور با احداث این لوله تأمین خواهد شد باضافه‌موجب اشتغال بالغ بر ۱۱۰۰ نفر کارمند و کارگر در دوران بهره‌برداری می‌گردد. وجود ذخایر عظیم گاز در سرزمین ایران این کشور را بر آن داشت که با ایجاد سه مجتمع پتروشیمی در آبادان، خارک، بندر شاپور، از این منبع ثروت در ۵ سال اخیر بهره‌گیری کند که در آمد ایران از راه فروش محصولات پتروشیمی جمعاً در سال ۱۹۷۱ حدود ۱۰۹ میلیون دلار برآورد شده است.

تأسیس کارخانه ذوب آهن آریامهر در اصفهان که در رشد اقتصادی و تحولات اجتماعی کشور حائز کمال اهمیت است خود از ثمرات بهره‌برداری از منابع بزرگ گاز کشور می‌باشد.

بهر حال گاز که تا پیش از دههٔ اخیر سهمی در تأمین انرژی کشور نداشت چنانچه در سال ۱۹۶۳ از ۱۸٪ تجاوز نمی‌کرد در یکی دو سال اخیر با رشد بسیار سریعی افزایش یافت و در آستانهٔ سال ۱۹۷۵ به رشدی معادل ۱۷۷٪ رسید (سهم نفت ۷۱٪ و سهم ذغال سنگ و هیدروالکتریک ۱۱٪) و پیش‌بینی می‌شود که در سال ۱۹۷۷ (پایان برنامه عمرانی پنجم کشور) ۱۹۴٪ از کل احتیاجات انرژی کشور وسیلهٔ گاز طبیعی تأمین گردد، در مقابل سهم نفت به ۶۹٪ و ذغال سنگ و هیدروالکتریک به ۱۰۹٪ نسبت به سنوات گذشته تقلیل یابد و همچنین پیش‌بینی می‌شود که تا ۵ سال دیگر بمیزان ۱۰٪ از سهم نفت در تولید انرژی کشور

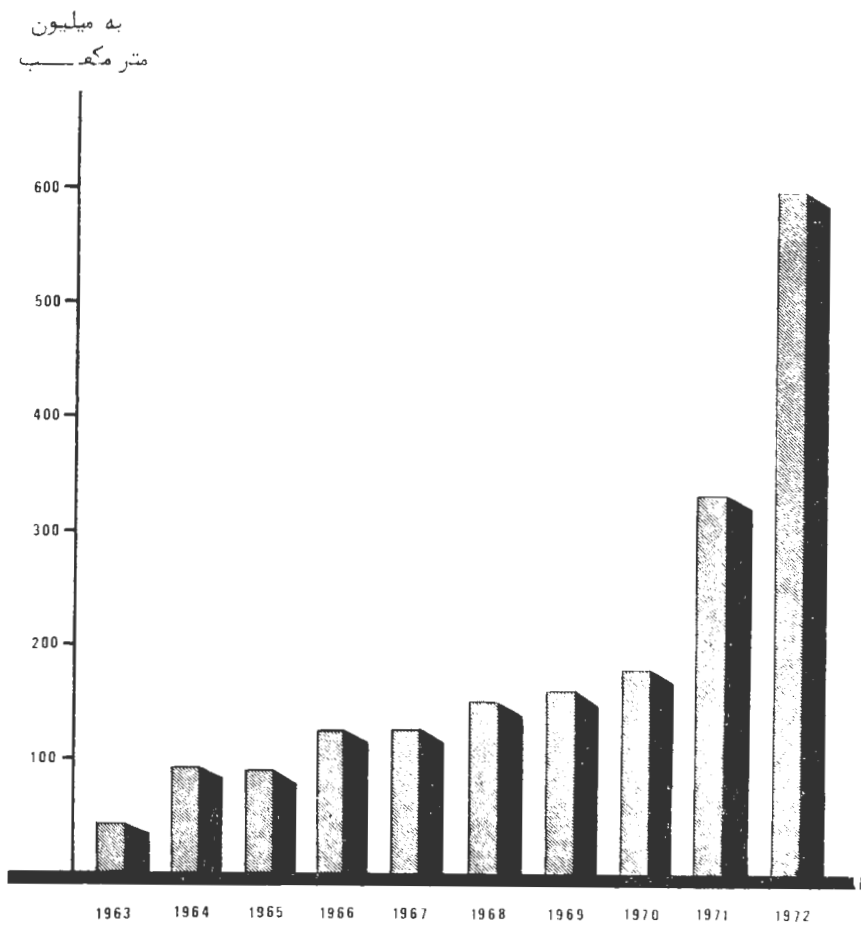
حجم به میلیون متر مکعب
درآمد به میلیون ریال

درآمد ایران از فروش گاز در ۳ سال اخیر

سال	فروش داخلی		صادرات		جمع	
	حجم	درآمد	حجم	درآمد	حجم	درآمد
۱۹۷۰	۱۸۱	۱۳۰	۹۶۴	۴۶۹	۱۱۴۵	۵۹۹
۱۹۷۱	۳۳۴	۲۳۸	۵۶۲۳	۲۹۳۵	۵۹۵۷	۳۱۷۳
۱۹۷۲	۵۹۶	۴۳۲	۸۱۹۷	۴۱۲۷	۸۵۸۰	۴۶۴۹
جمع	۱۱۱۱	۸۰۰	۱۴۷۸۴	۷۶۲۱	۱۵۶۸۲	۸۴۲۱

کاسته شده در مقابل به سهم گاز تا حدودی ۲۷٫۵٪ افزوده شود و این رقم تا سال ۱۹۸۲ به ۳۶٫۸٪ بالغ گردد و در این هنگام حدود یک سوم انرژی مصرفی کشور وسیله گاز تأمین خواهد گردید.

از مقایسه مصارف گاز طبیعی طی ده سال گذشته بخوبی این رشد سریع ثابت میشود، چنانکه در سال ۱۹۶۳ که مقدار مصرف از حدود

مصرف داخلی گاز ایران
از ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۱

۴۸ میلیون متر مکعب تجاوز نمی‌کرد، این رقم در سال ۱۹۷۲ به حدود ۶۴۷ میلیون متر مکعب بالغ گردید و میزان فروش گاز مایع در طول همین مدت حدود ۲۲ برابر افزایش یافت، یعنی از ۸ هزار تن در سال ۱۹۶۳ به ۱۷۸ هزار تن در سال ۱۹۷۲ رسید.

۲- ذوب آهن: از زمانی که فکر ذوب آهن در ایران پیدا شده حدود یک قرن می‌گذرد، در تمامی این مدت عوامل مختلف دست‌بدهست هم دادند و کوشیدند تا به بهانه‌های گوناگون این کشور را از داشتن این صنعت مادر محروم سازند و در رأس این عوامل قدرت‌های بزرگ اقتصادی جهان قرار داشتند که با ترس از دست دادن بازارهای فروش کالای خویش بانواع وسایل و حیل مانع این کار بودند، گذشته از اینکه این ثروت زیرزمینی ایران (آهن) مسلوب‌المنفعه باقی میماند، بلکه ایران ناچار بود هر ساله برای تأمین نیازمندی‌های فرآورده‌های آهن خود (۳۱ میلیون تن در سال ۱۹۷۱) دست بسوی کشورهای خارج دراز کند و از این راه سالانه بطور متوسط بالغ بر ۵۱۸ میلیارد ریال صرف خرید محصولات آهن و چدن و فولاد از خارج بنماید تا اینکه در سال ۱۹۷۱ برهبری شاهنشاه آریامهر کارخانه ذوب آهن آریامهر با همکاری اتحاد جماهیر شوروی (طبق قرارداد ۱۹۶۶) بظرفیت ۶۰۰ هزار تن و قابل توسعه در دو مرحله تا ۴ میلیون تن در اصفهان آغاز بکار کرد.

با احداث این کارخانه سالانه بطور متوسط ۲/۵ میلیون تن از ثروتها و سرکت‌های زیرزمینی کشور (ذغال سنگ، آهن و غیره) بصورت ماده اولیه در کارخانه مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد، و برحسب

ظرفیت کارخانه محصولات آهن و فولاد ببازار عرضه میگردد.

بعلاوه تأسیس کارخانه ذوب آهن سبب خواهد شد شهرهای متعدد صنعتی در نقاط مختلف کشور بوجود آید و بنا بگفته يك کارشناس روسی بیش از ۳۵۰ واحد صنعتی جزء کارخانه یا در جوار آن احداث خواهد شد. از جمله واحدهای صنعتی ماشین سازی در اراك و تبریز و کارخانجات نورد و لوله اهواز و تراکتور سازی تبریز و غیره را باید نام برد که واحد ماشین سازی اراك هم اکنون با ظرفیت حداکثر ۳۰ هزار تن بکار مشغول است و در این کارخانه انواع مختلف ماشین آلات و فرآورده های فلزی و پاره ای از ادوات کشاورزی تهیه میشود و کارخانجات نورد و لوله اهواز هم اکنون سالانه با ظرفیت ۵۰۰ هزار تن بتولید انواع محصولات آهن و لوله اشتغال دارد و کارخانه تراکتور سازی تبریز با ظرفیت ۵۰۰۰ دستگاه تراکتور در سال ۱۳۵۰ بالغ بر ۳۴۰۰ دستگاه تراکتور ساخته است.

درباره اثرات اقتصادی و اجتماعی تأسیس و توسعه کارخانه ذوب آهن آریامهر همینقدر کافی است در نظر گرفته شود که در حال حاضر ۱/۹ کل کالای وارداتی کشور را آهن آلات تشکیل میدهد و بهره برداری از کارخانه با ظرفیت ۱/۹ میلیون تن فولاد در سال که ظرفیت اولین مرحله توسعه کارخانه میباشد موجب خواهد گردید که از آنجا که از خروج سالانه در حدود ۳۰۰ میلیون دلار ارز برای واردات فولاد جلوگیری شود و مبلغی نیز در همین حدود از طریق دستمزد کارکنان کارخانه و معادن بهاء آب و برق و هزینه حمل و نقل و مالیات و غیره عاید مردم و یا عاید خزانه کشور گردد. باضافه بهره برداری از منابع

زیرزمینی و اشتغال گروه انبوهی از کارگران ساده و فنی - توسعه راهها
 مهمتر از همه اتکاء به صنایع داخلی و امثال آن از اثرات ارزنده
 دیگر صنعت ذوب آهن در اقتصاد کشور است. عملیات تجهیز معادن
 در نواحی کرمان و شمال کشور خودمستلزم فعالیت‌های اقتصادی دامنه
 داری است که برای تقویت بنیه اقتصادی نواحی مرکزی جنوب شرقی
 و شمالی بسی سودمند است. و تحرك اقتصادی عظیمی نصیب این
 مناطق میسازد. اشتغال بیش از ۶۰ هزار نفر از کارکنان مستقیم شرکت
 و بیش از ۳۰۰۰۰۰ نفر افراد وابسته بدان را شرکت ملی ذوب آهن
 ایران اداره میکند و کلیه منافع آن مستقیماً عاید مملکت و سبب رونق
 اقتصادی میگردد. ایجاد شبکه راه آهن اصفهان-یزد - کرمان و راههای
 شوسه اصلی و فرعی از جمله فعالیت‌های زیر بنایی است که احداث
 کارخانه آریامهر محرك آنست و بر رونق اقتصادی نواحی مرکزی جنوبی
 و شمالی کشور افزوده سبب تسهیل حمل و نقل انواع کالا میگردد.
 و انگهی سالها است که خط رابط بین تهران - خرمشهر يك محور مهم
 اقتصادی کشور را تشکیل میدهد و از این راه است که بیشتر کالاها و
 مواد خام صادراتی بخارج فرستاده میشود و اغلب کالا و مواد خارجی
 از این راه بکشور وارد و توزیع میگردد و این خط همانند يك
 محور مغناطیسی نیرومند جذب کننده قسمت عمده ثروت و نیروی
 انسانی بوده و بدور خود باقتضای طبیعت يك پهنه یا نوار پرفعالیت
 ایجاد نموده است. شهرهای اقطاب این محور روز بروز بزرگتر و پر
 جمعیت‌تر شده است و جهت مردوم روستاها بصورت مدینه فاضله در
 آمده و بدانها رو آور شده اند مانند تهران و اهواز و چند شهر دیگر

ولی احداث کارخانه ذوب آهن در اصفهان موجب میشود که يك قطب اقتصادی دیگری در محور اصفهان - یزد - کرمان بوجود آید که خود از هجوم جمعیت و ثروت بمناطق دیگر به نحو مؤثری جلو گیری میشود و چنانچه اشاره شد موجب آبادی و رونق بیش از پیش مناطق مرکزی و شرقی و جنوب شرقی کشور میگردد.

البته با تأسیس کارخانه ذوب آهن نمیتوان انتظار داشت که ایران از ورود آهن آلات از خارج بکلی بسی نیاز شود، حتی با توسعه بعدی نیز این امکان وجود ندارد، زیرا بسیاری از محصولات آهن دارای ترکیب و آلیاژهای بخصوصی میباشد که ساختن آنها با در نظر گرفتن میزان مصرف در کشور مقرون بصرفه نیستند و باید از خارج وارد شوند، بخصوص در مورد آلیاژهای مخصوص تقریباً مسئله تخصص پیش آمده است که بعضی از کشورها مصنوعی میسازند که تقریباً منحصر بفرد بوده و سایر ممالك احتیاجات خود را از آن کشورها تأمین میکنند و این مسئله بطریق اولی در مورد کشور ایران صادق است، مع الوصف ذوب آهن و تهیه فولاد صرف نظر از ضرورت آن به لحاظ تعقیب يك سیاست ملی و مستقل اقتصادی و صرفه جویی مستقیم و غیر مستقیمی که در مصرف درآمدهای ارزی حاصل میشود امکان استفاده برای توسعه اقتصادی را بدنبال خواهد داشت. بعلاوه با تولید آهن و فولاد در داخل کشور حجم مبادلات داخلی افزایش می یابد، زیرا پولی که بابت بهای خدمات و مواد اولیه در داخل کشور مصرف میشود موجب قدرت خرید دریافت کنندگان آن مآلاً افزایش تقاضا برای کالاهای مختلف میشود همین امر در مورد فروشندگان کالاهای

مصدق پیدا میکند، در نتیجه سطح تقاضا و قدرت خرید یکی پس از دیگری بصورت تصاعدی افزایش مییابد همین وضع در مورد کلیه محصولات صنعتی جدید و سرمایه گذاری در کار تولید کالاهای دیگر که جانشین کالاهای خارجی میگردند مصداق پیدا می کند.

صنایع و سائط نقلیه (خودروهای صنعتی)

صنعت اتومبیل سازی در ایران جوان و اولین تلاشی که برای ایجاد صنعت در ایران بکار رفته سال ۱۳۳۶ بوده که تا سال ۱۳۴۱ فقط ۳ کارخانه مونتاژ جیب، لندرور، فیات در ایران تأسیس شد ولی در سال ۱۳۴۱ و پس از آن کارخانه‌های دیگری شروع به ساخت انواع دیگر اتومبیل نمودند خصوصاً در سال ۱۳۴۵ با مونتاژ و ساخت اتومبیل‌های پیکان جهش جدیدی در صنعت اتومبیل سازی ایران آغاز شد و کارخانجات ایران ناسیونال ساخت اتومبیل‌های سواری را بسرعت توسعه داد و در کمتر از ۵ سال ۷۵٪ بازار اتومبیل‌های سواری کشور را بدست گرفت و امروزه کارخانه اتومبیل سازی و تعدادی کارگاه تهیه وسایل و لوازم اتومبیل در کشور وجود دارد که با بیش از ده هزار نفر مشغول بکار هستند.

در سال ۱۳۵۳ جمعاً ۹۸۸۸۷ دستگاه اتومبیل سواری و سایر وسائط نقلیه سبک و سنگین مانند کامیون - اتوبوس - مینی بوس - وانت

و آمبولانس در ایران تولید و مونتاژ شده که با توجه به ظرفیت کارخانجات موجود در کشور که حدود ۱۹۰۰۰۰ دستگاه در سال می باشد کارخانجات موجود بقدر ظرفیت تولید نمیکنند و بیش از ۵۰٪ ظرفیت تولیدی کارخانجات اتومبیل در کشور تهیه نمیشود چنانچه کارخانجات ایران ناسیونال با قدرت تولیدی ۷۰۰۰۰ دستگاه در سال بیش از ۵۹۳۳۷ دستگاه در سال ۱۳۵۳ (یعنی قریب ۶۰٪ کلیه وسائط نقلیه ساخته شده در ایران) تولید نداشته که از آن فقط در حدود ۴۷۰۰۰ دستگاه در سال مذکور بیاز عرضه گردیده است.

با توجه باینکه ایران از لحاظ موقعیت جغرافیائی در چهار راهی قرار گرفته که میتواند صادر کننده اتومبیل باشد و از طرفی بر اثر افزایش سطح زندگی و بالا رفتن قدرت خرید مردم تقاضا پیوسته روبهزونی است حال که این صنعت از حمایت کامل دولت برخوردار است و انگهی عایدات نفت و برنامه های کمکی که طرح شده میتواند این صنعت را بطور مستقیم و غیر مستقیم بسرعت پیش براند جا دارد که کارخانجات سازنده بیش از پیش بر فعالیت خود لااقل بقدر ظرفیت بیفزایند تا هم میزان تولید را با تقاضا متعادل سازند و هم راه را در بازارهای جهانی جهت فروش اتومبیل هموار نمایند.

در مورد صنایع فلزی سبك و لوازم خانگی ایران در سال ۱۳۵۰ با ساخت ۱۷۱ هزار دستگاه یخچال و ۶۰ هزار آبگرم کن و ۱۳۵ هزار دستگاه بخاری و ۲۲۸ هزار دستگاه اجاق گاز و ۹۴ هزار دستگاه کولر به پیشرفت های چشم گیری نایل شد.

صنایع مواد غذایی از نظر ارزش تولیدات در جمع تولیدات

صنعتی کشور (باستثناء نفت) مقام اول را دارا می باشد در جمع کل ارزش تولیدات صنعتی که در سال ۱۳۵۱ برابر با ۵۰۸۹ میلیارد ریال بود حدود ۱۵۴۹ میلیارد ریال یعنی حدود $\frac{1}{4}$ آن سهم تولیدات صنایع مواد غذایی بوده است و در ۴ سال اخیر ارزش تولیدات صنایع مواد غذایی رشدی برابر ۳۰٪ داشته است بعبارت دیگر در فاصله سالهای ۱۳۴۸-۱۳۵۱ از ۱۱۷۴ به ۱۵۴۹ میلیارد ریال رسید یعنی افزایش معادل ۳۷۵ میلیارد ریال در فاصله سالهای مذکور برخوردار بوده است. مصرف سرانه کمپوت و میوه بارشده سریع در حال افزایش است و این رشد در سال ۱۳۴۹ حدود ۱۵٪ بود که سالانه بطور متوسط ۹۷٪ مصرف کمپوت و میوه ایران که مصرف حدود ۱۳۰۰۰ تن برآورد میشود وسیله تولید کنندگان داخلی عرضه میشود از کل شکر تولیدی کشور که حدود ۶۳۱۰۰۰ تن در سال می باشد ۸۰٪ آن با رشدی حدود ۱۱٪ از چغندر قند و قسمتی دیگر آن از محصول نیشکر خوزستان با رشدی برابر ۲۲٪ در سال تهیه میشود تولید داخلی قند کشور در سال ۱۳۵۰ معادل ۱۵۷ هزار تن بوده که نسبت به دو سال قبل معادل ۲۳ هزار تن افزایش داشته است. تولید چای در سال ۱۳۴۹ حدود ۲۱۰۰۰ تن بود که نسبت به سال ماقبل حدود ۱۰۰۰ تن افزایش داشت. از کل مصرف روغن نباتی که حدود ۱۵۳۰۰۰ تن در سال می باشد قریب $\frac{1}{4}$ آن با رشدی برابر ۸٪ در سالهای اخیر از تولیدات داخلی تأمین شده است.

در مورد صنایع پوشاک و لوازم پارچه ای بیش از $\frac{2}{3}$ نیازمندیهای کشور به منسوجات پشمی و نخی وسیله ۱۷ کارخانه نساجی پشمی

و ۲۹ کارخانه منسوجات پنبه‌ای و الیاف مصنوعی در داخله کشور تأمین میشود و این مصرف به حدود ۱۳ میلیون متر انواع مختلف پارچه‌های پشمی و ۴۹۰ میلیون متر انواع مختلف منسوجات پنبه‌ای و الیاف مصنوعی برآورد میشود. ارزش صنایع پوشاک و لوازم پارچه‌ای از ۳۲ میلیارد ریال در سال ۱۳۴۸ به ۵۲٫۱ میلیارد ریال در سال ۱۳۵۱ رسید یعنی افزایش معادل ۶٪ یا ۱۹٫۵ میلیارد ریال در طی ۴ سال اخیر داشته است. بر اثر فعالیت‌های ساختمانی که پیوسته در کشور رونق گرفته است تهیه مصالح ساختمانی خصوصاً سیمان بیش از پیش مورد توجه میباشد تا جاییکه رقم تولید که در سال ۱۳۴۸، از ۲٫۳ میلیون تن تجاوز نمی‌کرد در سال ۱۳۴۹ به ۲٫۶ میلیون تن رسید و در سال ۱۳۵۰ به ۲٫۸ میلیون تن بالغ گردید یعنی از افزایش برابر ۵۳۹ میلیون تن در فاصله ۳ سال برخوردار بود.

ایران يك کشور صادرکننده كالای واسطه‌ای و فرآورده‌های صنعتی

توسعه بخش صنعت با بکار افتادن تعدادی صنایع مهم و جدید در طی چند سال اخیر موجب رشد سریع صنعت در کشور گردید، کمک شایانی به بالا رفتن سطح تولیدات صنعتی در کشور نموده است و به هم‌رفته بخش صنعت دارای ظرفیت کافی میباشد تا جاییکه میتواند افزایش پیش بینی شده تقاضا را که بالا رفتن احتمالی فعالیت‌های عمرانی و مخارج مستمر ناشی از آن جذب نماید. ایران هم اکنون انواع فرآورده‌های صنعتی را به بازارهای اروپا و آمریکای شمالی و

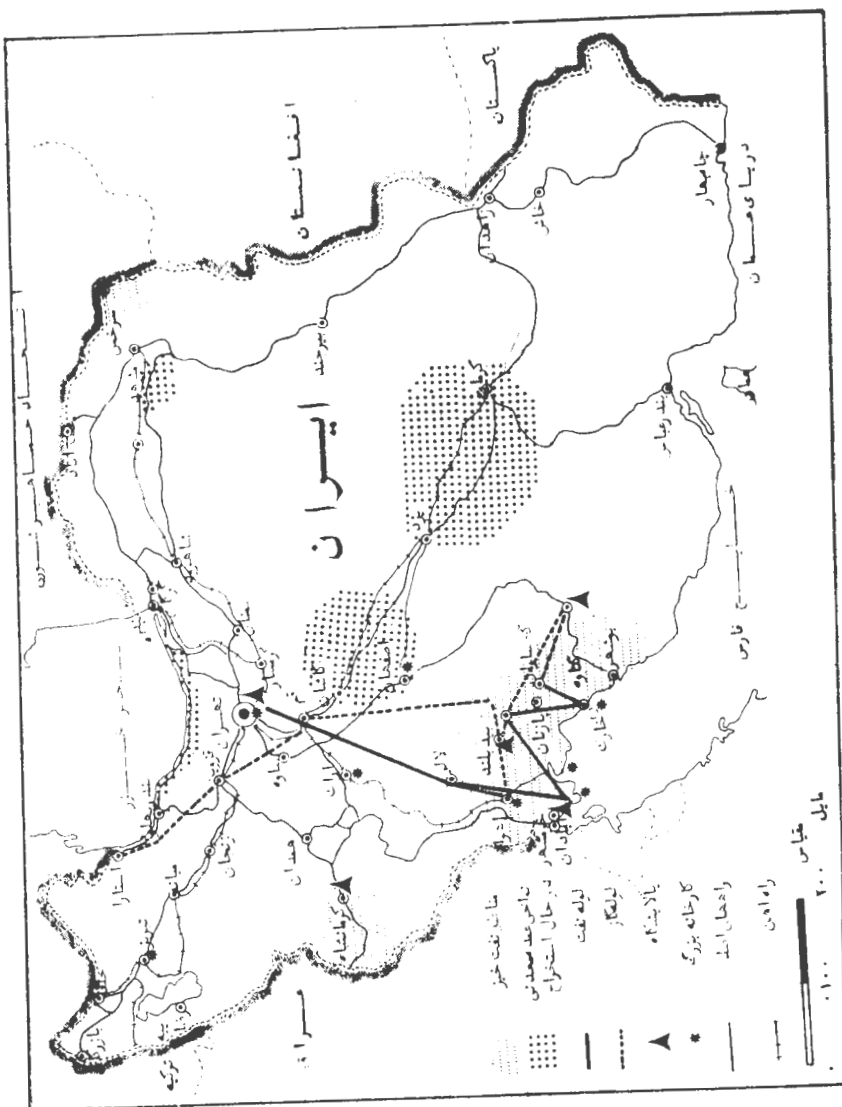
آفریقا به بیش از ۱۰ کشور قاره آسیا صادر می کند.

از نظر مبادلات بازرگانی غالب کشورها ایران را بعنوان يك کشور صادر کننده کالاهای واسطه ای و فرآورده های صنعتی شناخته اند. میزان رشد صادرات کالاهای صنعتی ایران در سالهای اخیر بنحو محسوسی افزایش یافته است بدین ترتیب که این رشد در سال ۱۳۴۹ نسبت به سال ماقبل از ۳ برابر شده از ۱۴٪ در سال ۱۳۴۸ به حدود ۵۰٪ در سال ۱۳۴۹ رسیده است و در سال ۱۳۵۳ ارزش صادرات کالاهای صنعتی و معدنی نیز نسبت به سال ۱۳۵۲ به ترتیب از رشدی معادل ۵۴ و ۳۵ درصد برخوردار بوده است. در مقابل نسبت ارزش صادرات کشاورزی و دامی به کل ارزش صادرات برابر ۸۲٪ در سال ۱۳۵۱ بوده و واردات کشاورزی و دامی در همین سال سهمی معادل ۲۳٪ نسبت به ارزش کل واردات کشور داشته است.

بعلت افزایش قدرت خرید مردم در سالهای اخیر تقاضای داخلی بنحوی سابقه ای فزونی یافت، بمنظور نیازمندیهای رفاهی طبقات سیاست های خاص اقتصادی اعمال گردید که در نتیجه آن از حمایت های صادراتی کاسته شد، بخصوص در صدور مواد غذایی و کالاهای نفتی اولویت بمصرف داخلی داده شد در نتیجه ارزش صادرات کالاهای سنتی ۱۱٪ کاهش یافت.

بموجب گزارشی که از طرف مرکز توسعه صادرات ایران انتشار یافت در سال ۱۳۵۳ ارزش مجموع صادرات غیر نفتی ایران بالغ بر ۴۲ میلیارد و ۷۲۵ میلیون ریال گسردیده که سهم صادرات نفتی ۶۱٪، صنعتی ۳۲٪، معدنی ۷٪ و سایر کالاهای ۱۰٪ از مجموع ارزش صادرات

کشور را تشکیل میداد. ایران که از نعمت وجود همه عوامل استثنایی و شاید منحصر بفرد خود مانند موقعیت جغرافیایی مساعد، وجود منابع طبیعی، نیروی کار گر تعلیم پذیر مهمتر از همه ثبات سیاسی و اجتماعی برخوردار است بآ بهره گیری کامل از این عوامل بی شک در مدت کوتاهی موقعیتی برجسته در پهنه جهانی بدست خواهد آورد.

در تهیه این جزوه مآخذ زیر استفاده شده

۱- نشریه وزارت اقتصاد - آمار بازرگانی سالهای ۱۳۴۶ تا

۱۳۵۱

۲- نشریه سازمان جنگلبانی و مراتع کشور

۳- مرکز آمار ایران (آمار منتخب سال ۱۳۵۱)

۴- کارنامه شرکت ملی ذوب آهن ایران ۱۳۵۲

۵- انتشارات اداره کل روابط عمومی صنعت نفت ایران

۶- نشریه شرکت ملی گاز ایران

۷- وزارت اقتصاد دفتر صنایع آمار و معادن ایران

۸- وزارت تعاون و امور روستاها

۹- نشریه آمار بازرگانی خارجی

